

Slavíček, Lubomír

**"Sibi, arti, amicis" : poznámky a materiálie k dějinám sběratelství v
Brně 1780-1840**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada
uměnovědná.* 1998, vol. 47, iss. F42, pp. [53]-88

ISBN 80-210-2009-1

ISSN 1211-7390

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110947>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
provides access to digitized documents strictly for personal use, unless
otherwise specified.

MATERIÁLY — DOCUMENTS, SHORTER NOTICES

LUBOMÍR SLAVÍČEK

„SIBI, ARTI, AMICIS“.

Poznámky a materiálie k dějinám sběratelství v Brně 1780–1840.*

PhDr. Luboru Machytkovi k osmdesátinám.

Na rozdíl od ostatních evropských zemích nevěnuje prozatím náš dějepis umění soustavnější badatelskou pozornost tématu uměleckého sběratelství v Čechách a na Moravě. Zejména na Moravě je naše povědomí o jeho dějinách a skutečné podobě stále limitováno, když je víceméně odkázáno na údaje starší, hlavně dobové literatury.¹ Moderního umělecko-historického, a částečně i historického zpracování se zatím dostalo jen několika nejvýznamnějším dokladům sběratelského úsilí moravských přátel umění. Většina studií byla věnována vynikajícím obrazovým fondům olomouckého arcibiskupství v Kroměříži a v Olomouci, a zčásti také vybraným zámeckým obrazárnám, které za svou podobu vděčí sběratelským a mecenášským aktivitám Kouniců, Salmů, Blümegenů, Liechtensteinů, a také Žerotínů, Kleinů, nebo Widmannů-Sedlnických (Slavkov

* Tento materiál představuje uveřejnění prvních dílčích výsledků průzkumu prováděného od roku 1996 v Seminárii dějin umění pod vedením podepsaného. Na archivním průzkumu, jehož závěry jsou zde využity, se podíleli někteří z frekventantů výběrového semináře „Sběratelství v Brně cca 1800–1939“: Iva Adámková, David Filip, Josef Hájek, Jiří Holub, Antonín Špiruda, Markéta Ziková (oddíl I.) a Michaela Loudová (oddíl III.).

¹ Srov. E. Rincolini 1825, s. 667–671, 680–682, 688–690; E. Hawlík 1838, s. 10–18; E. Hawlík 1841, s. 10–19; Ch. d'Elvert 1852, s. 121–130; Oldřich J. Blažíček, *Obrazárny státních zámků*. Praha 1957 (zde uvedena další literatura); idem, *Die Gemäldegalerien der staatlichen Schlösser in der Tschechoslowakei*. *Museumkunde* 1965, s. 178–180. Z novější literatury viz k této problematice zejména Jaroslav Kačer, *Moravské malířství první poloviny 19. století*. In: Jaroslav Kačer, Jitka Sedlářová, [Kat.] *Moravské malířství první poloviny 19. století*. Kroměříž 1980, s. 14–15; Josef Válka, *Dějiny Moravy 2. Morava reformace, renesance a baroka*. Brno 1995, s. 235–236. — Výběrovou bibliografií k dějinám sběratelství 17.–19. století na Moravě uvádíme v příloze V. Pro Moravu, stejně jako pro Čechy nemáme prozatím k dispozici žádnou přehledovou studii, jakou pro Německo představuje např. práce Gudrun Calov, *Museen und Sammler des 19. Jahrhunderts in Deutschland*. *Museumkunde* 38, 1969, s. 1–196.

u Brna, Rájec nad Svitavou, Vizovice, Valtice a Šternberk na Moravě, Bludov a Vizmberk /dnes vystaveno ve Velkých Losinách/ či Luka nad Jihlavou /t. č. jako svoz na zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou/. Nicméně převážná část projevů sběratelství na Moravě čeká stále na své (znovu)odhalení a odpovídající zpracování. Platí to nejen o řadě šlechtických sbírek, ale rovněž o dosud málo probádaných obrazárnách klášterních institucí, a v neposlední řadě také o téměř neznámé kolekcionářské činnosti měšťanů v 18. a 19. století.

Spolehlivé východisko a bezpečnou oporu pro budoucí postižení dějin sběratelství na Moravě kolem roku 1800 nesporně poskytují výsledky recentního historického a kulturněhistorického bádání o intelektuálních elitách na Moravě pozdního osvícenství, jejichž příslušníci, povětšinou členové brněnských zednářských lóží či zdejších vědeckých a ekonomických společností, se s mimořádnou intenzitou věnovali mj. i sběratelské činnosti.² Naproti tomu jen zcela příležitostně a naprosto nesoustavně byl dosud uskutečňován archivní průzkum, který představuje jeden z nezbytných předpokladů pro řešení této problematiky. Právě tato nadále již neúnosná situace vedla před 3 roky k rozhodnutí zahájit v brněnském Seminárii dějin umění systematický výzkum fondů brněnských archivů, zejména Archivu města Brna, případně Moravského zemského archivu. Jeho cílem je soustředit co největší množství relevantních archivních dokladů — inventářů, účtů, korespondence a také dobových zpráv —, vztahujících se k otázkám sběratelství v Brně 1800–1939, a vytvořit tak pramennou základnu k jeho souhrnnému zpracování.

² Viz zejména Jiří Kroupa, *Umění a společnost na bystřickém zámku na sklonku 18. století*, in: *Dějiny a Bystřice pod Hostýnem*. Brno 1980, s. 284; idem, *Moravské zednářství na sklonku 18. století*. *Folia historica bohémica* 9, 1985, s. 389–424; idem, *Alchymie šestí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770 — 1810*. Kroměříž-Brno 1986; idem, *Hesperus: Poznámky k interpretaci počátku 19. století v moravské kultuře*. *Historická Olomouc a její současné problémy* VI, 1987, s. 239–246; idem, *Osvícenství na Moravě*. In: *Počátky českého národního obrození. Společnost a kultura v 70. až 90. letech 18. století*. Praha 1990, s. 294–299. — idem, Jan Nepomuk Mitrovský: věda a estetika na Moravě v době Francouzské revoluce. *Časopis Matice moravské* CIX, 1990, s. 147–157; idem, „Société patriotique de Hesse-Hombourg“ v Brně. *Časopis Matice moravské* CXIII, 1994, s. 129–143. Srov. též R. J. W. Evans, *Moravia and the Culture of Enlightenment in the Habsburg Monarchy*. In: Grete Klingenstein, Franz A. J. Szabo (edd.), *Staatskanzler Wenzel Anton von Kaunitz-Rietberg 1711–1794. Neue Perspektiven zu Politik und Kultur der europäischen Aufklärung*. Graz-Paris-New York 1998, s. 383–399. — Pro sledování evropského kontextu jsou důležité mj. práce: Francis Haskell, *Rediscoveries in Art: Some Aspects of Taste, Fashion and Collecting in England and France*. Oxford 1980²; Hedvig Sabolcsi, *La Rôle de l'intelligentsia dans la formation du goût artistique à la fin du XVIIIe et dans les premières décennies du XIXe siècle*. In: Jacques Le Goff, Béla Köpeczi (edd.), *Intellectuels français, intellectuels hongrois XIIIe – XXe siècles*. Budapest-Paris 1985, s. 159–164; Ian Pears, *The Discovery of Painting. The Growth of Interest in the the Arts in England 1680–1768*. New Haven-London 1988; Viktoria Schmidt-Lisenhoff, Kurt Wettengl, [Kat.] *Bürgerliche Sammlungen in Frankfurt 1700–1830*. Frankfurt am Main 1988; Claudia Susannah Cremer, *Hagedorns Geschmack. Studien zur Kunstkennerschaft in Deutschland im 18. Jahrhundert* [disertační práce]. Bonn 1989; [Kat.] *Stadtbilder in Flandern. Spuren bürgerlicher Kultur 1477–1787*. Brüssel 1991 (zde viz zejména příspěvky: Ria Fabri, *Bürgertum und Innenausstattung der Häuser*, s. 127–140 a Arnout Balis, *Die neuen Kunstgattungen und das bürgerliche Mäzenat*, s. 237–254).

I. Sbírký brněnských měšťanů 1800–1840

První povšechně formulované svědectví o výskytu uměleckých sbírek v domácích brněnských měšťanů na sklonku 18. století podává známý sochař a historiograf Ondřej Schweigl (1735–1812), který ve svých rukopisných poznámkách o výtvarném umění na Moravě píše: *man findet auch in vilen Privathäusern vile schöne Gemälde und verschidene Schnitwerke von Helfenbein, Alabaster und hartem Holz, die mühsam gesammelt und aufbewahret werden.*³ Skutečnost, že Brno, stejně jako další kulturní centra na Moravě (Olomouc, Jihlava, nebo Znojmo), bylo místem, kde sběratelství vzkvétalo i v průběhu 19. století, potvrzují mj. i dva Schweiglovi pokračovatelé — magistrátní úředník Arnošt Hawlik (1776–1846) a lékař Arnošt Karel Rincolini (1785–1867). V jejich drobných knižních publikacích a v několika časopiseckých a novinových článcích, které věnovali dějinám i současnosti výtvarného umění na Moravě, nacházíme k našemu tématu množství sice drobných, ale neobyčejně cenných informací. Rincoliniho a Hawlikovu snahu o věcnou dokumentaci soudobých sběratelských aktivit zejména v Brně nepochybně motivovala skutečnost, že oba patřili k předním milovníkům, znalcům a současně i sběratelům umění. Z jejich záznamů a poznámek, které lze ověřit, případně doplnit údaji tehdejší průvodcovské a místopisné literatury, jsme dnes poměrně dobře informováni o nejvýznamnějších sběratelích z řad brněnských měšťanů, kteří se kolem roku 1800 a v 1. čtvrtině 19. století věnovali své ušlechtilé zálibě.⁴ Současně si také můžeme učinit alespoň rámcovou představu o tematickém, a částečně i autorském složení tehdejších sbírek. Ve světle těchto informací lze konstatovat, že brněnské sbírky měly přibližně shodnou náplň jako obrazové kabinet, které zhruba

³ Srov. Cecilie Hálová-Jahodová, Andreas Schweigl, Bildende Künste in Mähren. *Uměnt* XX, 1972, s. 183.

⁴ E. Rincolini 1825, s. 667–671, 680–682, 688–690; S. Schneider 1830, s. 60–66, 101; C. J. Schmidt 1835, s. 84–86; G. Wolny 1836, s. 12, pozn. 5; E. Hawlik 1838, s. 10–18; E. Hawlik 1841, s. 10–19. — V souvislosti s uměleckými sbírkami v Brně není možné přehlédnout skutečnost, že větší část zdejších milovníků a přátel umění zdaleka neomezovala svůj sběratelský zájem pouze na obrazy, sochy, grafiku a kresbu, ale s nemenším zaujetím se věnovala také sbírání mincí, pečetí a zejména přírodnin (minerály, fosilie, vycpaná zvířata, mušle a lastury apod.). Zdaleka největšího rozkvetu se patrně dočkaly mineralogické sbírky, které sestavili např. hrabě Johann Nepomuk Mitrovský, hrabě Josef Auersperg (inventář jeho rozsáhlé sbírky a knihovny je uložen Moravském zemském archivu Brno /dále jen MZA Brno/, fond C 9 — Moravskoslezské zemské právo 1783–1850, sign. 13a, kart. 95.), Karl Rudczinský (srov. pozn. 37), hrčfiský mistr R. Hruschka, JUDr. Karel Ultram, augustinián prof. Thaller, expremonstrát Felix Beck, nebo k. k. *Straßenbau Direktor* František Xaver Braumüller (*eine schöne Sammlung von Mineralien, geschliffenen Edelsteinen und besonders Meteorsteinen, letztere wurde in wissenschaftlichen Werken gerühmt, und nahm [...] ihrer Weg nach Ostindien; ferner eine Sammlung von griechischen Münzen, welche dann der König von Dänemark acquirirte; verschiedene Alterthümer und Seltenheiten, eine Menge Bücher, Kupferstiche, Bilder, Intaglien und Cameen, worunter mehrere ganz vorzügliche. Die schönste der letzteren, in den herrlichen Onix, der Kopf der Aristoteles darstellend, vermachte er den Antikenkabinet in Wien.*) Srov. zejména S. Schneider 1830, s. 60–62; G. Wolny 1836, s. 12, pozn. 5; Franz Xaver Braumüller, Münzsammlungen in Mähren. *Moravia* 2, 1839, s. 700; Ch. d'Elvert 1852, s. 121–126; Christian d'Elvert, in: *Notizenblatt* 1858, s. 56 (sbírka F. Becka); idem, in: *Notizenblatt* 1861, s. 18 (sbírka F. X. Braumüllera).

v téže době existovaly kupříkladu ve Vídni.⁵ Vzhledem k teritoriální blízkosti obou měst byli nepochybně tamní zájemci o výtvarné umění oboustranně informováni o výsledcích svých sběratelských aktivit; řada obrazů byla pro brněnské sbírky zakoupena z obchodu v sídelním městě, a naopak množství výtvarných děl z brněnského majetku, a v několika případech dokonce i celé sbírky, se dostaly do Vídně. Zde jim později in margine svých záslužných studií o dějinách vídeňského a středoevropského sběratelství 17.–19. století věnoval pozornost Theodor von Frimmel, výborný znalec této problematiky. Závěry jeho příkladného průzkumu archivního i obrazového materiálu přinesly některá, do té doby neznámá fakta k významným brněnským obrazovým kabinetům Franze Georga Eberla (1753–1837),⁶ Jana Nepomuka Klenowského,⁷ nebo Josefa Karla Lauera (1788–1869).⁸

Podobně jako ve vídeňských, tak ani v brněnských obrazových kolekcích nechyběla díla spojovaná — v převážné části zřejmě neprávem — se zvučnými jmény evropského malířství pozdního středověku a raného novověku (Rembrandt, P. P. Rubens, Jacob Jordaens, Anthonis van Dyck, Martin Schongauer, Lucas Cranach, Hans Holbein, Jan Gossaert, Parmigianino, Tintoretto, Bassanové, Annibale a Lodovico Carracciové, Guido Reni, Carlo Maratta aj.). Velkou pozornost věnovali zdejší sběratelé především obrazům kabinetních formátů, jejichž autory byli tzv. menší mistři jednotlivých italských, nizozemských a německých škol 17. a 18. století. Spíše ojediněle se vyskytovala i díla, jejichž vznik spadal do starších časových a slohových období. Již tradičně se značně oblibě těšila díla holandských a flámských umělců, a to jak jejich obrazy s náboženskou a mytologickou tematikou (zastoupeni byli kupř. Frans II. Francken, Hendrick van Balen, Abraham van Diepenbeck, či Jan Boeckhorst), žánrové výjevy ze selského, měšťanského i vojenského života (Frans van Mieris, Jacob Toorenvliet, Egbert van der Poel, Cornelis Bega, Richard Brakenburg, David II. Teniers, Pieter van Bloemen, Nicolaes I. van Eyck, Philips a Pieter

⁵ K vídeňským sbírkám 18.–19. století viz zejména Th. von Frimmel 1913, 1914. Viz též Theodor von Frimmel, *Gemäldesammlungen in Wien. Repertorium für Kunstwissenschaft* 13, 1890, s. 137–151, 293–307; *ibidem* 14, 1891, s. 48–68, 232–240; *ibidem* 15, 1892, s. 43–60, 182–197; idem, *Mitteilungen über die Gemäldesammlungen von Alt-Wien. Berichte und Mitteilungen des Altertums-Vereines zu Wien* XXVI, 1890, s. 31–40, 83–98; *ibidem* XXVII, 1891, s. 1–20; *ibidem* XXX, 1894, s. 21–26; *ibidem* XXXI, 1895, s. 31–50; *ibidem* XXXII, 1896, s. 1–19; idem, *Geschichte der Wiener Gemäldesammlungen*. Berlin-Leipzig 1899; idem, *Die Altwiener Gemäldesammlungen. Studien und Skizzen zur Gemäldekunde* IV, 1918–1919, s. 149–155; *ibidem* V, 1920–1921, s. 3–6, 25–26; Elisabeth Herrmann-Fichtenau, *Der Einfluss Hollands auf die österreichische Malerei des 18. Jahrhunderts*. Wien-Köln-Graz 1983, s. 67–82.

⁶ Sbírka spisovatele a vysokého státního úředníka ve Štemberku, Olomouci a posléze v Brně Franze Georga Eberla, byla na sklonku jeho života přenesena do Vídně a ještě za majitelova života prodána do Drážďan; srov. E. Rincolini 1825, s. 688–670; E. Hawlik 1838, s. 13; Th. von Frimmel 1913, s. 297–298; J. Hájek 1997, s. 21.

⁷ Ke sbírce Jana Nepomuka Klenowského srov. E. Hawlik 1838, s. 11.

⁸ K Lauerově sbírce obsahující na 90 obrazů starých mistrů, které byly po sběratelově smrti 26. 4. 1870 vydraženy ve Vídni (aukční katalog vydala firma Artaria), viz E. Hawlik 1841, s. 12–13; *Moravia* 1842, s. 266; Th. von Frimmel 1891 (cit. v pozn. 5), s. 48; J. Hájek 1997, s. 20.

Wouwermansové), a pochopitelně také zátiší a krajiny (např. Jan van Goyen, Andries Both, Joost Cornelisz Droochsloot), popřípadě další malířské specializace, např. architektonické obrazy (Bartholomeus van Bassen). Podobné tematické okruhy zpracovala i většina kabinetních maleb německých a rakouských autorů vrcholného a pozdního baroka, z nichž někteří vědomě navazovali na nizozemské vzory. Doloženy tak máme v brněnských kabinetech mj. historie Ottmara Elligera, žánry Johanna Heinricha Roose, Christiana Wilhelma Ernsta Dietricha a Norberta Grunda, krajiny Davida le Clerc, Johanna Christiana Branda a Martina von Molitor, bitevní výjevy Georga Philippa Rugendase, Johanna Eliase Ridingera, Augusta Querfurta či Johanna Philippa Lemckeho, nebo také přípravné práce Johanna Martina Schmidta, zv. Kremerschmidt, vztahující se ke konkrétní brněnské zakázce, k oltářním obrazům v kostele premonstrátů v Brně-Zábrdovicích. Poměrně početnou skupinu tvořily rovněž různé typy zátiší, mj. *neue und seltene Blumen- und Fruchtenstücke*, či obrazy se zvířecími motivy, které vyšly z ateliérů vyhlášených středoevropských specialistů, mezi nimiž dominantní místo zaujímali členové rozvětvených malířských rodin Hamiltonů, Purgau a Adolfů, ale také z dílny pražského Jana Vojtěcha Angermeyera, nebo vysoce ceněného Karla Andreeše Rutharta. Až překvapivě často byly v brněnských sbírkách přítomny také výtvořiny připisované významným i méně známým italským a francouzským malířům (Allesandro Turchi, Sassoferatto, Procaccini, Francesco Albani, Bartholomeo Schidone, Pietro da Cortona, Luca Giordano, Pompeo Batoni, Charles Alphonse Dufresnoy, Jean-Baptiste Oudry, Hyacinth Rigaud, Pierre Jacques, zvaný le Chevalier Volaire, Jean Baptist III. Jouvenet, zv. le Grand ad.). Se značnou frekvencí se v brněnském uměleckém majetku objevovala rovněž díla soudobých umělců — zátiší renomovaných vídeňských malířů Sebastiana Wegmayera, Franze Xavera Pettera a Johanna Baptisty Drechslera, kteří se vydatně inspirovali tvorbou holandských malířů 17. století, nebo obrazy zvířat Mathiase Ranftla a Sigmunda Ferdinanda von Pergera, stejně jako portréty Adama Brauna, Friedricha Schilchera, nebo krajinomalby Josepha Mößnera staršího. Zvýšenou poptávku po dílech současně umělecké produkce pomáhaly v dostatečné míře uspokojovat práce v Praze usazeného malíře Augusta Bedřicha Piepenhageny, jehož drobné krajinky získaly v okruhu brněnských sběratelů značný ohlas, podobně jako výtvořiny jeho brněnských kolegů, krajinářů-diletantů Františka Richtera, Františka Xavera Rektoříka, Josefa Ethlera a Tadeáše Šimona Miliana, nebo portrétisty Jana Nepomuka Gebhardta.

V řadě případů poskytují Rincolini i Hawlik velmi cenné informace o původu malířských děl z brněnských, a to nejen vlastních obrazových sbírek. Obzvlášť závažné jsou pak údaje o pohybu uměleckých děl mezi jednotlivými sbírkami v Brně, kupříkladu o nákupech a darech z aristokratických kolekcí hraběte Františka Fürstenberga, Jana Nepomuka Sigismunda Bukuwky (1726–1807), Františka Antonína della Rovere — Monte l'Abbata (1746–1804), Petra Blümegeny (1754–1813), Karla Dobelsteina (†1798) a dalších, nebo kartuziánského expreláta Athanasia Gottfrieda (viz oddíl II.), případně o jejich odprodeji mimo město. Nadto zejména detailní zpracování Arnošta Karla Rincoliniho z roku

1825, které obsahuje jak základní technické údaje, včetně rozměrů a druhu podložky obrazu, tak autorské a ikonografické určení, dovoluje dokonce některé z obrazů, které v 1. polovině 19. století patřily k chloubám brněnských obrazových kabinetů, s větší nebo menší dávkou pravděpodobnosti ztotožnit s dodnes dochovanými díly. Markantní příklad představuje známý obraz benátského malíře Pasqualina Veneta (původně připisovaný Bellinimu) *Svatá konverzace*, který se z Rincoliniho držení via sbírku hraběte Desfours-Walderode v roce 1882 dostal do proslulé obrazárny Josefa Vincence Nováka v Praze, a dnes je součástí sbírek pražské Národní galerie.⁹ Stejnou brněnskou provenienci má rovněž *Podobizna arcivévodkyně Marianny (obr. 1)* od Johanna Baptisty Lampiho staršího, nalézající se dnes v pražské soukromé sbírce, zatímco nedávno znovuobjevený obraz Martina Knollera *Kajítky se Maří Magdaléna* zakoupil František Vincenc Desfours-Walderode v roce 1841 z kabinetu dalšího z brněnských sběratelů Alexandra Offermanna.¹⁰ Prozatím poslední podobnou identifikaci představuje autorská replika obrazu Johanna Heinricha Schönfelda *Hledači pokladu v Muzeu města Brna*, nejspíše totožná s kompozicí (*eine Schatzgräberszene von H. Schönfeld*), kterou Rincolini uvádí jako součást kolekce Vincence Gerstbauera.¹¹

Téměř všichni významní brněnští sběratelé 1. čtvrtiny 19. století¹² měli užší či volnější vztah k Moravskoslezské společnosti na podporu zemědělství, přírodovědy a vlastivědy (*K. k. mährisch.-schlesische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn*), zejména k její historiko-statistické sekci, a také ke kulturním institucím, jejichž vznik tato společnost iniciovala, tj. k zemskému, Františkovu muzeu a Uměleckému spolku. Proto lze řadu doplňujících informací k vývoji sběratelství v Brně dohledat v archívních materiálech těchto ústavů. Z nich mj. jednoznačně vyplývá, že brněnští sběra-

⁹ Dnes Národní galerie v Praze, inv. č. O 8753; srov. Eduard A. Šafařík, in: [Kat.] *Venezianische Malerei 15. bis 18. Jahrhundert*. Dresden 1968, s. 79–80, č. kat. 74; Jana Hlaváčková, in: Jiří Kotálek (ed.), *Národní galerie v Praze. Sběrka starého evropského umění. Sběrka starého českého umění*. Praha 1984, s. 58–59 (se starší literaturou).

¹⁰ Gustav Trautenberger, *Die Chronik der Landes-Hauptstadt Brünn* 5. Brünn 1897, s. 91. — Další autorská replika Lampiho portrétu se nacházela 1951 v soukromé sbírce v Ebenthalu u Klagenfurtu a její dobová kopie, připisovaná Janu Quirinu Jahnovi v Národní galerii v Praze (inv. č. O 5419); srov. Nicolo Rasmus, *Recenti contributi a Giovanni Battista Lampi. Cultura Atesina V*, 1951, s. 148–151, obr. 16; Luděk Novák, J. Q. Jahn a portrét raného klasicismu. *Umění VIII*, 1960, s. 180, obr. Ke Knollerovu obrazu srov. Lubomír Slavíček, Martin Knoller a jeho obrazy v českých sbírkách: glosy a addenda. *SPFFBU F* 37–39, 1993–1995, s. 152–153.

¹¹ Inv. č. 56.32; plátno, 87 x 59 cm, sign. a dat. 1658; srov. Jana Svobodová, [Kat.] *Od renaissance po modernu 1570–1900*. Brno 1997, s. 36–37, č. kat. 12, obr.; E. Rincolini 1825, s. 688.

¹² Biogramy většiny z nich lze najít v následujících příručkách: Constantin von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich* 1–60. Wien 1856–1891; Christian d'Elvert, *Geschichte der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde mit Berücksichtigung auf die bezüglichen Cultur-Verhältnisse Mährens und Schlesiens. Schriften XX*, 1870; idem, *Die Functionäre der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde. Notizenblatt* 37, 1891, s. 17–23; *Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950*. 1–8. Wien 1957–1982; Heribert Sturm (ed.), *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder*. 1–2 (A–H, I–M). München 1979, 1984.

telé, Franz Georg Eberl, Arnošt Hawlik, Vincenc Gerstbauer, JUDr. Karel Uiram, MUDr. Ignác Schlosser, Antonín Kromer, nebo Josef Karel Lauer, po roce 1818 dary ze svých sbírek podstatným způsobem přispěli k počátečnímu formování obrazárny Františkova muzea v Brně, a kromě toho se také podíleli na aktivitách *Kunstvereinu*, který byl při zemském muzeu založen na sklonku dvacátých let (1829).¹³ Spolek si jako jeden ze svých hlavních cílů vytyčil *durch freiwillige kleine Beiträge nach und nach Summen zu sammeln, welche zum Ankaufe von Gemälden für das Franzens-Museum, dessen Eigenthum sie werden, verwendet werden sollten*.¹⁴ Umělecký spolek Františkova muzea svou relativně krátkou činnost uzavřel uspořádáním dvou výstav v září 1838 a v srpnu 1842.¹⁵ Hlavním iniciátorem obou výstavních podniků byl bezesporu František Xaver Braumüller (1780–1860), sekretář Moravskoslezské společnosti na podporu zemědělství, přírodovědy a vlastivědy a skutečný *spiritus rektor* *Kunstvereinu*. Bezprostředním podnětem k jejich uspořádání se pak staly významné akvizice pro obrazárnu zemského muzea. U výstavy z roku 1838 to byl nákup dvou obrazů z ateliéru módního italského malíře Natale Schiavoneho, činného tehdy ve Vídni, u druhé pak zakoupení čtveřice obrazů starých mistrů (David II. Teniers, Allart van Everdingen, Herman Saftleven, malíř z okruhu Salvatora Rosy) od Vojtěcha von Widmanna, které pocházely z věhlasného obrazového kabinetu jeho tchána, barona Jana Baptisty Puthona ve Vídni.¹⁶ V obou případech nové přírůstky obrazové sbírky zemského muzea doplnily obrazy zapůjčené z majetku brněnských milovníků umění — členů, nebo příznivců Uměleckého spolku, kteří nepochybně sdíleli přesvědčení osvícenců, že *majitel krásného obrazu zmnohonásobuje neustále požitek z něho tím, když jej zpřístupní svým přátelům, svým spoluobčanům*.¹⁷ I když Braumüller zamýšlel podobné expozice konat každoročně, pozastavení činnosti *Kunstvereinu* v roce 1842, vytvoření podobné

¹³ J. Hájek 1997, passim (s podrobnou literaturou zabývající se vznikem Františkova muzea a jeho obrazárny). Srov. též Walter Wagner, Die frühen Museumsgründungen in der Donaumonarchie. In: Bernward Deneke, Rainer Kahsnitz (edd.), *Das kunst- und kulturgeschichtliche Museum im 19. Jahrhundert. Vorträge des Symposiums im Germanischen Nationalmuseum, Nürnberg*. München 1977, s. 22–23.

¹⁴ [Joseph Steiner Edler von] Pflügen, Beiträge zur Geschichte der Errichtung des Franzens-Museum in Brünn. *Notizenblatt* 1868, s. 69. Ke *Kunstvereinu* srov. dále J. Hájek 1997, s. 30–44.

¹⁵ Srov. *Mitteilungen* 1838, s. 214–215, 272; Franz Xaver Braumüller, Die Gemäldeausstellung im Franzensmuseum. *Mitteilungen* 1838, s. 386–387; E. Hawlik 1838a, s. 256; Ernst Rincolini, Natale Schiavoni's Gemälde. *Moravia* 1, 1838, s. 285–286; E. Hawlik 1841, s. 10–11; *Moravia* 1842, s. 265–266; *Verzeichniss der von der mähr. schles. Kunstverein im Franzensmuseum zur Schau gestellten Gemälde*. Brünn 1842. — Srov. též M. Steif 1925, s. 3; J. Kačer (cit. v pozn. 1), s. 14.

¹⁶ J. Hájek 1997, s. 39–43, s. 128–131, č. kat. 67, 68, s. 134–139, č. kat. 72–75. Srov. též Theodor von Frimmel, Zur Geschichte der Puthon'schen Gemälde-Sammlung. *Blätter für Gemäldekunde* VII, 1912, s. 22, 23, 24.

¹⁷ Chr. Robin, in: Charles Joseph Panckoncke (ed.), *Encyclopédie méthodique, ou par ordre de matiers* III. Paris 1782–1832: *Celui qui possède une belle peinture, goute eun plaisir, qui' il multiplie, sans cesse, en le faisant partager tout entier à ses amis, à ses concitoyens*. Jako motto použil stejnou myšlenku také sběratel MUDr. Josef Hoser v katalogu „raisonné“ (1846) obrazového kabinetu, který dva roky předtím věnoval Společnosti vlasteneckých přátel umění v Praze.

tradice znemožnilo, a k uspořádání další, podobně koncipované výstavy, představující díla starého umění ze soukromého majetku, v Brně došlo vlastně až v roce 1925.¹⁸ Nicméně ani navzdory tomuto nepříznivému vývoji nebyli případní zájemci ochuzeni o kontakt s uměleckými díly nacházejícími se ve vlastnictví brněnských sběratelů. Výčet nejvýznamnějších z nich se pravidelně objevuje v průvodcovských příručkách určených domácím i zahraničním návštěvníkům města,¹⁹ a jejich snadnou dostupnost potvrzuje dále zpráva otištěná v brněnském časopise *Moravia* z roku 1840, která zveřejnění adres několika místních sběratelů — Josefa Ethlera, Vincence Gerstbauera, Arnošta Hawlika, Alexandra Offermanna, Antonína Kromera a Arnošta Karla Rincoliniho — doprovodila výmluvnou poznámkou: *Die Herren Gemälde-Besitzer werden mit Vergnügen bereit sein, den verehrlichen Kunstfreunden ihre Sammlungen zu zeigen.*²⁰

Zprávy, které soudobá publicistika k dějinám brněnského měšťanského (a v menší míře i aristokratického) sběratelství v době kolem 1800 a v 1. půli 19. století opakovaně přináší, nebyly dosud konfrontovány s dochovanými archiváliemi, tj. zejména s pozůstalostními, případně aukčními (licitačními) inventáři, nebo s testamenty. Pokus o zaplnění této povážlivé lakuny představuje výše zmíněný archivní průzkum prováděný v poslední době Seminářem dějin umění Masarykovy univerzity. V jeho rámci se přednostní pozornost soustředila na fond *Pozůstalosti města Brna*, který byl veden od 1. ledna 1790 do 31. května 1850,²¹ neboť také v Brně byla v průběhu pozůstalostního řízení prováděna více či méně detailní inventarizace majetku zemřelé osoby. Materiál ke každé pozůstalosti se ukládal do jednoho fasciklu a byl opatřen číslem, k němuž se přidávalo označení

¹⁸ M. Steif 1925; Lubomír Slavíček, Brněnská výstava starých mistrů z roku 1925 a Maximilian Steif. 55. *Bulletin Moravské galerie v Brně* 1998 (v tisku).

¹⁹ S. Schneider 1830, s. 60–66, 101; C. J. Schmidt 1835, s. 84–86.

²⁰ Viz *Moravia* 3, 1840, s. 312. — Obrazy na obě výstavy kromě uvedených sběratelů zapůjčili ještě František Xaver Rektoufík, Josef Karel Lauer, Eduard Heinz a hrabě Emanuel Dubský.

²¹ Archiv města Brna (dále jen AMB), sign. ARA A 1/18, 11 282 fasciklů; srov. Jaroslav Dřimal, *Archiv města Brna. Průvodce po fondech a sbírkách*. Brno 1956, s. 71–72. Abecední seznam pozůstalostí (příjmení A–K) publikoval Josef Dosoudil, *Verlassenschaftsakten in Brüner Stadtarchiv. Beilage zur Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 43–46, 1941–1944. Pozůstalosti měšťanů, kteří zemřeli po roce 1850 jsou uloženy v MZA Brno, fond C 11 — Zemský soud civilní Brno 1850–1897, sign. R — pozůstalostní spisy 1850–1897, 258 fasciklů. Pozůstalosti šlechty a duchovenstva se nacházejí v MZA Brno, fond C 9 — Moravskoslezské zemské právo 1783–1850, sign. 13. — K významu pozůstalostních inventářů pro kulturněhistorické bádání srov. zejména A. van den Woude, A. Schuurman (edd.), *Probate inventories. A new Source for the historical Study of Wealth, Material Culture and Agricultural Development*. A. A. G. Bijdragen 23, 1980; B. Bennassar, *Los inventarios post mortena y la historia de las mentalidades*. In: *La Documentacion notarial y la historia* II. Santiago de Compostela 1984, s. 139–146; M. Baulant, A. J. Schuurman, P. Servais (edd.), *Inventaires après décès et ventes de meuble. Apport à une histoire de la vie économique et quotidienne XIVe–XIXe siècle*. Louvain-la-Neuve 1988; Zdeněk Hojda, *Výtvarná díla v domech staroměstských měšťanů v letech 1627–1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy I. Pražský sborník historický XXVI*, 1993, s. 38–102; idem, *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627–1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy II. Pražský sborník historický XXVI*, 1994, s. 47–104 (s podrobnou bibliografií). Viz též Thomas Ketelsen, *Kunstlerviten, Inventare, Kataloge. Drei Studien zur Geschichte der Kunsthistorischen Praxis*. Ammersbek bei Hamburg 1990.

ARA podle jména úřadu, který u brněnského magistrátu projednával pozůstalosti — *Adeliges Richteramt*. Součástí spisu je v řadě případů také testament zemřelého.²² Po roce 1850, kdy byly *Pozůstalosti* odevzdány zemskému soudu, došlo ke skartaci některých písemností, obzvláště z období před rokem 1810. Používán byl ustálený typ inventáře, který je záznamem všech předmětů určitého druhu do zvláštních rubrik, s uvedením počtu a ceny jednotlivých položek a sumární hodnotou zůstaveného majetku. Až na výjimky se v Brně v letech 1790–1850 neobjevuje druh inventáře, jenž by registroval všechny předměty po jednotlivých místnostech domu. Zvláštní rubriky byly většinou věnovány mobiliím, zejména předmětům ze zlata, stříbra a také šperkům (*an Gold, Silber und Geschmuck*), dále z cínu, mědi a mosazi (*an Zinn, Kupfer und Messing*), ze železa a plechu (*an Eissen und Blechgeräth*), skla (*an Gläsern*), porcelánu a majoliky (*an Porzellan und Majolika*), stejně jako ošacení (*an Kleidungen*), prádla (*an Weissen Wäsche*), domácím nástrojům (*an Hauß- und Holtz Geräth*), a v neposlední řadě také knihám (*an Büchern*) a obrazům. Ty byly zpočátku zaznamenány většinou společně se zrcadly a hodinami (*an Spiegeln, Bildern und Uhren*) a posléze samostatně, přičemž v oddíle *an Bildern* nebyly uváděny pouze obrazy, ale také sochy zhotovené z nejrůznějších materiálů, reliéfy, sádrové odlitky, kresby, grafické listy, mapy, případně gobelíny, a také poměrně značné množství uměleckých děl devocionální povahy (domácí oltáříky /*Kastl*/ a milostné mariánské obrazy, zejména P. Marie Brněnské z tamního kostela sv. Tomáše /*Thomasser Muttergottes*/, případně P. Marie Čenstochovské). V mnoha případech obsahuje rubrika obrazů a knih pouze údaj o celkové finanční hodnotě souboru a odvolává se přítom na přílohu — samostatný seznam obrazů, případně knih. Podobné dodatky byly ovšem později od spisu odděleny, a dnes jsou většinou nezvěstné. Zápisy o uměleckých dílech jsou v pozůstalostních protokolech většinou velmi lapidární a úředně strohé; jejich autoři se převážně zaměřovali na uvedení celkového počtu „obrazů“, respektive na základní rozlišení jejich velikostí, a pochopitelně také na sdělení jejich souhrnné finanční hodnoty. Proto se velmi často setkáváme se záznamy typu: *mehrere alte Bilder*,²³ nebo *49 Stück grosse, mittlere und kleine Bilder 1 fr 30 x*,²⁴ případně *22 verschiedene unbedeutende groß und klein Bilder nebst einer Kastl mit Jesukind und Statue zu 1 fl.*²⁵ Mnoho pozůstalostních inventářů obsahuje pochopitelně také soupisy s podrobnějšími popisy jednotlivých uměleckých děl; tyto zápisy pak uvádějí druhové zařazení obrazu, případně upřesňují jeho ikonografii, a v ojedinělých případech se dokonce vyslovují k předpokládanému autorství díla.

Rešerše pozůstalostních inventářů se zaměřily jednak na systematický, chronologicky prováděný výzkum pozůstalostí brněnských měšťanů, jednak na ověření a případné doplnění údajů o sbírkách, jejichž existenci dosvědčuje soudobá

²² Srov. Ottokar Stoklaska, *Die Testamente der Brünner Bürger. Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 6, 1902, s. 95–128 [1412–1783].)

²³ AMB, sign. ARA, č. 1544, pozůstalost Anny Sixtové († 25. 2. 1800).

²⁴ AMB, sign. ARA, č. 1547, pozůstalost Magdalény Simlinové († 13. 10. 1799).

²⁵ AMB, sign. ARA, č. 1590, pozůstalost Johanna Rindera († 15. 5. 1800).

literatura. Charakteristické ukázky prozatím prostudovaných inventárních soupisů obrazového majetku z doby kolem 1800 zveřejňujeme v příloze I-5(a-h). I když dosud uskutečněný průzkum pozůstalostních inventářů nedovoluje formulovat definitivnější závěry o povaze vztahu brněnských měšťanů (nesběratelů) k výtvarnému umění a jejich shromažďování, a to jak co množství obrazů zastoupených v tamních domácnostech, tak co do jejich skladby, dílčí vzorek dosud prozkoumaných pozůstalostních spisů z doby kolem 1800 naznačuje, že „žánrová struktura“ se zřejmě podstatněji neodlišovala od situace, kterou známe z jiných středoevropských měst, např. z Prahy let 1627–1740.²⁶

Jedním ze závěrů druhé části průzkumu je negativní zjištění, že k většině obrazových kabinetů uváděných u Rincoliniho a u Hawlika, se dochovalo jen omezené množství archivních dokumentů. V mnoha případech, například známých brněnských sběratelů Jana Karla Lauera († 8. 11. 1863),²⁷ nebo Arnošta Karla Rincoliniho († 28. 3. 1867),²⁸ není pozůstalostní spis vůbec k dispozici. Ale i v případech, kdy se základní doklady o projednávání pozůstalosti dochovaly, až příliš často neobsahují předpokládané informace o obrazech, nebo o jiných uměleckých předmětech. Podobná absence je obzvláště citelná u dalších významných osobností, které se sběratelskou činností nesporně zabývali, zejména u Jana Nepomuka Klenowského,²⁹ malíře Matthiase Bronnenmayera,³⁰ Vincence Gerstbauera,³¹ Alexandra Offermanna,³² nebo Arnošta Hawlika. Prá-

²⁶ Zd. Hojda 1993 (cit. v pozn. 21), s. 72–86; Viliam Čičaj, Zbierky obrazov obyvateľ'ov Kremnice v období neskorého feudalizmu. *Vlastivedný časopis XXVIII*, 1979, s. 89–90; idem, Vytvarné umenie v zbierkach obyvateľ'ov Banskej Štiavnice. *Ibidem XXXI*, 1982, s. 86–88. — Srov. též Vít Vlnas, Poznámky k žánrové skladbě českých barokních obrazůren. Galerie litoměřických biskupů v kontextu dobového sběratelství. *Rozprava o baroku. Sborník příspěvků z kolokvia barokní umění na území severozápadně od Prahy*. Slaný 1993, s. 34–38.

²⁷ Srov. E. Rincolini 1839, s. 724; E. Hawlik 1841, s. 12–13; Moravia 1842, s. 266; Th. von Frimmel 1891 (cit. v pozn. 5), s. 48.

²⁸ Srov. E. Rincolini 1825, s. 670, 680–681; S. Schneider 1830, s. 62–54; C. J. Schmidt 1835, s. 86; G. Wolny 1836, s. 12, pozn. 5; E. Hawlik 1838, s. 13–14; E. Rincolini 1839, s. 724; E. Hawlik 1841, s. 10; C. Hállová-Jahodová 1947, s. 286; Jiří Kroupa, Lékařský rod Rincolini v osvětském Brně. *Časopis lékařů českých* 121, 1982, s. 1429–1430; J. Hájek 1997, s. 23–24.

²⁹ AMB, sign. ARA, č. 2742 († 9. 9. 1806). — Ke sbírce Jana Nepomuka Klenowského srov. E. Hawlik 1838, s. 11.

³⁰ AMB, sign. ARA, č. 6158 († 9. 4. 1825). — K Bronnenmayerově sbírce, v níž se nacházel zejména početný soubor Maulbertschových kreseb, doplněný ještě menší kolekcí obrazů, mj. krajinomaleb dvou pražských umělců Františka Xavera Procházky a Augusta Bedřicha Piepenhagena, srov. E. Hawlik 1838, s. 16. Tuto kolekci zdědil jeho syn Anton, který sám již umělecky činný nebyl a uplatnil se jako *Feldkriegsadjunkt* v císařské armádě. Strohá data pozůstalostního spisu alespoň zpřesňují, že oním členem malířské rodiny Bronnenmayerů, který se usadil v Brně a působil tu jako učitel kreslení, byl právě Matthias Bronnenmayer pocházející ze švábského Meersburgu, syn tamního malíře Franze Ignaze Bronnenmayera (1723–1795). Zřejmě jako žák vídeňské akademie (1770) se dostal do přímého kontaktu s Franzem Antonem Maulbertschem. Srov. E. Hawlik 1838, s. 57; Hubert Hosch, in: *Saur Allgemeines Künstler-Lexikon. Die bildende Künstler aller Zeiten und Völker* 14. München-Leipzig 1996, s. 562; idem, in: [Kat.] *Franz Anton Maulbertsch und sein schwäbischer Umkreis*. Simaringen 1996, s. 69, 466–467.

³¹ AMB, sign. ARA, č. 7696 († 22. 1. 1832). — Ke sbírce Vincence Gerstbauera, který v Brně působil jako *k. k. Kameral-Verwaltung-Konzipist*, srov. E. Rincolini 1825, s. 688; S. Schneider 1830, s. 64–65; C. J. Schmidt 1835, s. 84–85; E. Hawlik 1838, s. 13–14; E. Hawlik

vě záležitost Hawlikovy pozůstalosti názorně ukazuje nástrahy a značné limity tohoto typu pramene pro sledování brněnských sbírek. Důvod proč při projednávání jeho pozůstalostní spis neobsahuje také očekávaný soupis obrazové a grafické sbírky, stejně jako knihovny, vysvětluje znění Hawlikovy poslední vůle, sepsané 16. září 1841. V ní je totiž výslovně uvedeno, že *die kleine Bücher und Gemäldesamlungen, dann Kupferstiche wurden durch das Vermögen meiner lieben, treuen Gattin Juliana Hawlik, gebohrene Ruprecht beigeschaft, a proto alle diese Gegenstände ihr alleiniges Eigenthum sind*.³³ Skutečnost, že se v době smrti Arnošta Hawlika sbírka obrazů a grafiky ještě nacházela v jeho bytě (a nebyla tudíž prodána již před smrtí svého sestavitele, jak tomu zřejmě bylo v jiných případech), svědčí zmínky v dochované korespondenci, kterou vedl diletuující brněnský malíř a sběratel František Xaver Rektořík se známým lipským antikvářem Rudolfem Weiglem.³⁴ V souvislosti s projednáváním pozůstalosti dvou známých brněnských milovníků umění Josefa Teltschera³⁵ a JUDr. Karla Ulrama,³⁶ se setkáváme s onou již uvedenou eventualitou, kdy dochovaný spis přináší v příslušné celkové rubrice pouze údaj o finanční hodnotě obrazového souboru, který byl dále specifikován v připojené, dnes však bohužel ztracené příloze.

Ze známých sbírek prošla pozůstalostním řízením např. umělecká díla z majetku Karla Rudzinského (1750–1819), který působil především ve službách Liechtensteinů jako knížecí *Ingenieur, Architekt und Hüttendirektor*. Složení jeho sbírky (příloha I–1) bylo značně různorodé (obrazy nejrůznějších žánrů, grafické listy, sádrové odlitky, keroplastiky apod.). Zastoupení „obrazů“ sestavených z minerálů názorně vypovídá o Rudzinského hlubokém zájmu o mineralogii, který byl ostatně vyjádřen vybudováním specializované sbírky.³⁷

1838a, s. 256; E. Hawlik 1841, s. 15–16; J. Hájek 1997, s. 22.

³² AMB, sign. ARA, č. 10077 († 7. 4. 1842). — Ke sbírce Alexandra Offermanna (*Machinist*), srov. C. J. Schmidt 1835, s. 85; G. Wolny 1836, s. 12, pozn. 5; E. Rincolini 1839, s. 724; E. Hawlik 1841, s. 15; C. Hálová-Jahodová 1947, s. 286.

³³ AMB, sign. ARA, č. 10670 († 27. 8. 1846). — K sbírce Arnošta Hawlika, úředníka (protokolista) brněnského magistrátu, srov. E. Rincolini 1825, s. 688; C. J. Schmidt 1835, s. 85; G. Wolny 1836, s. 12, pozn. 5; E. Hawlik 1838a, s. 256; E. Rincolini 1839, s. 724; E. Hawlik 1841, s. 10, 16–19, Moravia 1842, s. 266; C. Hálová-Jahodová 1947, s. 286; J. Kroupa 1986, s. 74, 164–165; J. Hájek 1997, s. 21–22.

³⁴ V dopise z 10. 10. 1847, který je s další korespondencí z 1841–1849 uložen v Památníku národního písemnictví, fond Karáskova galerie vyjadřuje Rektořík názor, že *Hawliks Kunsnachlass ist keineswegs bedeutend*. K tomu ještě dodává, že rytiny prodala vdova po Hawlikovi za 30 zlatých, a že si však zatím ponechala 120 až 130 obrazů a jiné méně cenné kusy sbírky. Citováno podle Antonína Grůzy, *František Xaver Rektořík* [diplomová práce]. Brno 1959, s. 35.

³⁵ AMB, sign. ARA, č. 5528 († 9. 12. 1821). V připojeném testamentu je obrazová sbírka, kterou odkázal svému synovi Josefu Emanuelovi, ohodnocena částkou 800 fl.; srov. Jitka Sedlářová, Josef Emanuel Teltscher (1803–1837). Příspěvek k umělecké historii Moravy v první polovině 19. století. *Vlastivědný věstník moravský* 33, 1981, s. 222, pozn. 5.

³⁶ AMB, sign. ARA, č. 7707 († 14. 3. 1832). — Ke sbírce obrazů moravskoslezského zemského advokáta Karla Ulrama, která byla oceněna na 254 fl. 57 xr., srov. E. Rincolini 1825, s. 688; S. Schneider 1830, s. 65; E. Hawlik 1838, s. 13, 14; J. Hájek 1997, s. 21, 37.

³⁷ E. Hawlik 1838, s. 12–13. — K jeho mineralogické sbírce viz Christian d'Elvert, Zur mähr. schles. Biographie. XVIII. Karl Rudzinsky. *Notizenblatt* 1858, s. 61–62; Beschreibung der

K předním brněnským přátelům umění, věnujícím se rovněž sběratelským aktivitám, podle soudobých svědectví patřili také *Stadtphysicus* a *Hausartz des bischöflichen Alumens* Josef Haberler³⁸ a MUDr. Ignác Schlosser,³⁹ který jako první z brněnských sběratelů ocenil tvorbu pražského krajináře Augusta Bedřicha Pipenhagenena. Zde publikované inventáře jejich obrazových pozůstalostí (příloha I-2 & I-3) zdánlivě ukazují spíše na sbírky nepříliš početné a zřejmě málo významné. V obou případech je ovšem pravděpodobné, že tyto soupisy zachycují pouhý zlomek původních, mnohem rozsáhlejších souborů. Poslední z otištěných seznamů (příloha I-4) se vztahuje ke sbírce policejního lékaře Eduarda Birwase,⁴⁰ který patrně nedlouho před rokem 1838 nakrátko rozšířil společenství brněnských kolekciónářů. V tomto případě máme rozhodně co do činění s kolekcí jednoznačně skromnějšího rozsahu, ale svým množstvím i náplní zřejmě příznačnou pro brněnské měšťanské prostředí. Bohužel žádný z uvedených inventářů nedovoluje ve větší míře provést ztotožnění zaznamenaných uměleckých děl s obrazy, které v jejich majetku zmiňuje Arnošt Hawlik, popřípadě Rincolini.

PŘÍLOHA I.

I-1 Soupis obrazů v pozůstalosti Karla Rudczinského († 21. 4. 1819).
AMB, fond ARA, pozůstalost č. 5042

Bilder — Gemälde

	fr	x
[1.] 2 Geflügelstücke	8	
[2.] 1 alter Kopf	4	
[3.] 2 Landschaften	5	
[4.] 2 Stücke mit messingenen kupfernen Geschier ⁴¹	12	
[5.] Portrait eines Pabstes	5	
[6.] 2 waldigte Landschaften mit vieler Staffage	20	
[7.] 1 kleineres Gemähld einen Magiker vorstellend	20	

mineralogischen Sammlung des Carl Rudzinski zu Brünn, [...]. *Notizenblatt* 1861, s. 54.

38 E. Hawlik 1838, s. 12, 17 (*Werke aus Caracci's Schule, Darstellungen von Tenier, Köpfe aus van Dyks Schule, Fruchtenstücke von Cornelius de Hem*). Část sbírky byla po Haberlerově smrti údajně vydražena, některé z obrazů získal Franz Georg Eberl, a další, které jeho vdova převezla do Jihlavy, zakoupili po její smrti tamní zájemci.

39 E. Rincolini 1825, s. 688; E. Hawlik 1838, s. 13–14; J. Hájek 1997, s. 21. — Akvizice pro svou sbírku získával mj. i při dražbách pozůstalostí brněnských měšťanů, několik obrazů získal např. v roce 1813 z majetku Františka Bayera; srov. přílohu I–5f.

40 E. Hawlik 1838, s. 15 (*Skizzen von Pompeo Battoni, Thierstücke von Ranfil, Adolf, Graffenstein, Landschaften von Schinagel, getuschte Handzeichnungen von Schindler und Teltscher*); E. Rincolini 1839, s. 724. Birwas vlastnil také malou kolekci grafiky; srov. E. Rincolini 1839, s. 724.

41 Podobný typ zátiší byl s oblibou vytvářen malíři působícími ve střední Evropě, např. Martinem Dichtlem, Joannem de Cordua, Johannem Lauterorem, Franzem Josefem Textorem, Karlem Franzem Adolphem a dalšími; srov. E. Herrmann-Fichtenau (cit v pozn. 5), s. 168–173; Elisabeth Herrmann-Fichtenau, *Küchenstück und Topfstilleben in der deutschen Barockmalerei. Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte* XL, 1987, s. 123–140.

	fr	x
[8.] 1 Mithologische Vorstellung in Guage Mahlerey in Rahmen	6	
[9.] 14 gypsene kleine Bilder mit Glas		30
[10.] 2 ruhende Kinder	8	
[11.] 2 Gemählde in Kupferstich	10	
[12.] 1 einzelnes d°	2	
[13.] Ein aus Conetzilien — Mineralien und Insekten zusammengesetztes Bild unter Glas ⁴²	5	
[14.] 1 Spiegel mit einer Einfassung von Käfern und Muscheln	6	
[15.] 1 Kupferstich-Bildniß S' Majestät Kaiser Franz II in Rahm u Glas	1	
[16.] 2 Kupferstiche in geschabener Manier des Fürsten Aloys v. Lichtenstein u seiner Gemahlin vorstellend ⁴³	4	
[17.] 1 d° in gleicher Manier den Fürsten v Lichtenstein vorstellend	1	
[18.] F. M. Lascy in römischer Feldherrn Tracht ⁴⁴		40
[19.] 1 Ecce Homo in excentrischer Manier	1	
[20.] 1 größeres Stük den Raub der Sabinerinen vorstellend	5	
[21.] 1 Portrait — Bildhauer Schweigl vorstellend ⁴⁵		20
[22.] 1 geonostische Darstellung in Rahm u Glas	2	
[23.] 2 Löwen von Schwefel [sic!]		20
[24.] 2 Schlachtstücke in Haurelief	10	
[25.] 1 Mosaik-Bilder — Tiger vorstellend	6	
[26.] 1 Stk Venus von Gyps	1	
[27.] 1 [Stk] Appollo u Daphne	1	30
[28.] 1 Appollo	1	
[29.] 1 Vulcan		30
[30.] 3 Gratien von Pisquit mit 1 Glas ⁴⁶	15	
[31.] 3 Stk spielende Kinder von Alabaster unter Glas	6	
[32.] 3 kleine biblische Figuren bronzirt		30
[33.] 10 Kupferstich Portrait aus dem öster. Kaiserhause	1	
[34.] 2 Bilder von Wachs unter Glas		20
[35.] 2 Bilder	1	

⁴² Artefakty podobného charakteru patřily do sběratelského repertoáru manýristických a barokních kabinetů rarit; srov. H. E. Coomans, Schelpeverzameling. In: [Kat.] *De wereld binnen handbereik. Nederlandse kunst- en rareitenverzamelingen, 1585–1735*. Amsterdam 1992, s. 195, obr. 163–165.

⁴³ Rudczinského zaměstnavatel knížete Aloise Liechtensteina (1759–1805) a jeho manželka Karolina, roz. hraběnka Manderscheid-Blankenheimová.

⁴⁴ Polní maršál František Mořic hrabě Lasy (1725–1801), otcovský přítel a rádce císaře Josefa II. udržoval kontakty také s moravským prostředím, např. s Antonínem Arnoštem Mitrovským; srov. J. Kroupa 1986 (cit. v pozn. 2), s. 65.

⁴⁵ Snad totožné s malovaným portrétem, který se dnes nachází v brněnské soukromé sbírce; srov. J. Kroupa 1986 (cit. v pozn. č. 2), s. 256, obr. 117.

⁴⁶ K podobným předmětům srov. Otto Pelka, heslo: Biskuit, Biskuitplastik. In: *Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte* (dále jen RDK) 2, Stuttgart 1948, sl. 816–820.

I-2 Soupis uměleckých děl v pozůstalosti MUDr. Josefa Haberlera († 27. 4. 1832).
AMB, fond ARA, pozůstalost č. 8244.

IV. An Oehlgemälden u Kupfern

	fr	xr	
1. <i>Zwei Blumenstücke</i>	2		[Sekanina]
2. <i>Ein Thierstück nach Heinrich Roosa</i> ⁴⁷	10		[Helbig]
3. <i>Cimon mit seiner Tochter im Kercker</i>	5		[Hawlik]
4. <i>Eine Pomona</i>	5		[Hawlik]
5. <i>Zwei Thierstücke</i>		30	
6. <i>Ein Einsiedler</i>	1		[Hawlik]
7. <i>Ein Xennion mit Landschaften von Cucarelli, Ferg, Soonenfeld etc.</i> ⁴⁸	2		[Haberler]
8. <i>Ein Kruzifix</i>		10	
9. <i>Eine Mariae Heimsuchung</i>		10	[Holoubek]
10. <i>Ein Muttergotteskopf nach Lucas</i> ⁴⁹		6	
	<hr/>		
	Sume	25 56	

I-3 Soupis obrazů v pozůstalosti MUDr. Ignáce Schlossera († 8. 8. 1832).
AMB, fond ARA, pozůstalost č. 7866.

An Bildern

		fr	xr
[1.]	1 <i>Samarittin am Brunnen von Tiepolo</i> ⁵⁰	3	
[2.]	2 <i>Blumenstücke copirt von den Rufter</i> [sic!]	4	
[3.]	2 <i>Landschaften von Wandlin</i> [sic!] ⁵¹	4	
[4.]	1 <i>Architekturstück italienischer Meister</i>	3	
[5.]	2 <i>kl Blumen und Früchtenstücke</i>		40
[6.]	2 <i>Gemälde orientl alte Männer vorstellend</i>		40
[7.]	2 <i>Landschaften Herbst und Winter vorstellend</i>	1	
[8.]	1 <i>Ecce homo — Quido Reny'sche Schule</i>	8	
[9.]	1 <i>Familie Jesu</i>	1	
[10.]	2 <i>Landschaften v. Pauderin</i> [sic!]	16	
[11.]	1 <i>Geburt Christi von Passano</i> ⁵²	2	30
[12.]	2 <i>Landschaften v. Pippenhagen</i> ⁵³	6	
[13.]	<i>Seeklandschaften</i>	2	
[14.]	1 <i>Geburt Christi Niederl: Schule</i>	3	
[15.]	1 <i>Ecce homo auf Serpentinstein gemahlt</i> ⁵⁴	1	30

⁴⁷ Johann Heinrich Roos (1631–1685).

⁴⁸ Francesco Zuccarelli (1702–1778), Franz de Paula Ferg (1689–1740) a Johann Heinrich Schönfeld (1609–1684).

⁴⁹ Patrně kopie podle kompozice Lucase Cranacha staršího (1472–1553), nebo jeho syna.

⁵⁰ Giambattista Tiepolo (1696–1770), nebo jeho syn Giandomenico (1727–1804).

⁵¹ Patrně míněn Hendrick van der Lint, zvaný Studio (1683–1763).

⁵² Nejspíše některý z členů benátské malířské rodiny Bassanů; snad totožné s obrazem, který zmiňuje E. Rincolini 1825, s. 689.

⁵³ August Bedřich Piepenhagen (1791–1868).

⁵⁴ Snad identické s obrazem *Ecce homo von Turchi*, který uvádí E. Rincolini 1825, s. 689.

			fr	xr
[16.]	1	<i>weiblicher Kopf auf Holz</i>	1	
[17.]	1	<i>Portrait</i>	1	30
[18.]	1	<i>Susanna im Bade</i>		30
[19.]	1	<i>Ritterporträt</i>	5	
[20.]	1	<i>Jesus als Gärtner</i>		10
[21.]	1	<i>Frosch</i>	1	
[22.]	1	<i>Badende Nymphen</i>		10
[23.]	1	<i>röm: Schlacht</i>		40
			<hr/>	
			<i>Suma</i>	<i>184</i>

I-4 Soupis obrazů v pozůstalosti MUDr. Eduarda Birwase († 16. 4. 1841).
AMB, fond ARA, pozůstalost č. 9939.

*An Gemälden.*⁵⁵

			fr
[1.]		<i>Ein niederländisches Konversationstück</i>	4
[2.]		<i>Ein niederländisches Konversationstück</i>	4
[3.]	1	<i>Thierstück</i>	4
[4.]	1	<i>Thierstück</i>	4
[5.]	1	<i>Stk. Josefsbild</i>	2
[6.]	1	<i>Studienkopf</i>	1
[7.]	1	<i>Studienkopf</i>	1
[8.]	1	<i>Reiterbild von Adolf</i> ⁵⁶	1
[9.]	1	<i>Reiterbild von Adolf</i>	1
[10.]	1	<i>Bild eines Hundes in Naturgröße</i> ⁵⁷	2
[11.]	1	<i>Bild der Flora</i>	3
[12.]	1	<i>Bild der Ariadna</i>	3

⁵⁵ K autorskému složení Birwasovy sbírky srov. pozn. 40.

⁵⁶ Patrně mikulovský malíř Josef Franz Adolph (kolem 1665–1762), nebo jeho syn Karl Joseph (1725–1771), jejichž zátiší a obrazy se zvířecími motivy se poměrně často vyskytovala v brněnských a moravských sbírkách. K životu a dílu obou malířů srov. Theodor von Frimmel, Zu den Malern Adolf (Adolph). *Studien und Skizzen zur Gemäldekunde* V, 1920–1921, s. 156–157; Hana Seifertová, Barock-Stilleben in Böhmen und Mähren. *Mitteilungen der Österreichischen Galerie* 21, 1977, s. 59; M. Čoupek, Několik poznámek k životopisu malířské rodiny Adolfů (Adolphů). *Vlastivědný věstník moravský* 43, 1991, s. 179–184.

⁵⁷ Snad šlo o práci Mathiase Ranfla, současníky označovaného jako „Hunde-Raffael“, který byl v Birwasově sbírce prokazatelně zastoupen „zvířecím kusem“; srov. E. Hawlik 1838, s. 15.

I-5 Seznamy obrazů v pozůstalostních inventářích brněnských měšťanů v letech 1800–1815

I-5a Anton Alois Schwoy († 7. 8. 1800). AMB, fond ARA, pozůstalost č. 1634.

An Bildern und Gemälden

	<i>fr</i>	<i>xr</i>
[1.] 6. <i>grosse Portraits in vergoldten Rahmen a 2 fr</i>	12	
[2.] 16. <i>Köpfe in Quartgrösse a 30 xr</i>	8	
[3.] 10. <i>Kleinere Köpfe a 10 xr</i>	1	40
[4.] 4. <i>Thierstücke in Querfolio auf Holz gemalen á 30 x</i>	2	
[5.] 4. <i>Holländische Conversations Stücke á 30 xr</i>	2	
[6.] 3. <i>Musickstücke auf Holz gemalen á 45 xr</i>	3	15
[7.] 2. <i>Kinderstücke á 20 xr</i>		40
[8.] 4. <i>Landschaftln á 20 xr</i>	1	20
[9.] 2 <i>Bataille Stücke á 1. fr</i>	2	
[10.] 2. <i>Blumen Stücke á 1. fr</i>	2	
[11.] 2. <i>Thierstücke á 30 xr</i>	1	
[12.] 8. <i>Vogelstücke a 30 xr</i>	4	
[13.] 2. <i>detto kleinere</i>		20
[14.] 2. <i>Italienische Blumenstücke á 1 fr</i>	2	
[15.] 1. <i>Kruzifix</i>	2	
[16.] 33. <i>Kupferstiche hintern Glas, sämentliche, wie alle obige, in vergoldten Rahmen, a 15 xr</i>	5	45
[17.] 4. <i>Kleine Lanschafteln á 20 xr</i>	1	20
[18.] 7. <i>Handzeichnungen hinter Glas á 10 xr</i>	1	10
[19.] 6. <i>Kupfer Portraits á 10 xr</i>	1	
[20.] 1. <i>detto Landschaftl</i>		5
[21.] 15. <i>Kupferstiche Portraits á 5 xr</i>	1	15
[22.] 1. <i>Kupfer Portrait</i>		10
[23.] 1. <i>Bastel Portrait</i>		30
	<hr/>	
	<i>Zusammen</i>	55 30

I-5b Jiří Schröcker († 28. 3. 1801). AMB, fond ARA, pozůstalost č. 3356.

An Bildern.

	<i>fr</i>	<i>xr</i>
[1.] 1. <i>Thomasser Muttergottes</i>	1	30
[2.] 1. <i>Czenstachauer d°</i>	1	
[3.] 6. <i>verschiedenen kl. Bilder</i>		12
[4.] 1. <i>Kruzifix</i>		5
[5.] 1. <i>schmerzhaftes Muttergotteskastl samt Kruzifix</i>	1	
[6.] 1. <i>gemahlenes Ecce homo</i>		30
[7.] 1. <i>Salvator</i>		30
[8.] 1. <i>Mariahilf</i>		10
[9.] 1. <i>Schatzkamer Marienbild</i>		20
[10.] 2. <i>B[i]lder untern Glas</i>		30
[11.] 1. <i>Muttergottes ohne Glas</i>		10
[12.] 10 <i>gefaßte kl. Bilder</i>		15
[13.] 1. <i>Mariagutentrostbild</i>		10

I-5c Viktorie Koflerová († 14. 11. 1807). AMB, fond ARA, pozůstalost č. 2944.

<i>An Bildern</i>	geschätzt		[verkauft]	
	<i>fr</i>	<i>xr</i>	<i>fr</i>	<i>xr</i>
[1.] 8 Stk. Bilder mit heiligen Gemälden in schwarz gebeitztem Rahm untern Glas	4			
[2.] 8 Stk. d° kleinere in vergoldtem Rahm untern Glas	4			
[3.] 2. Kruzifix a 1 fr.	2			
<i>An Bildern in vordern Zimmer</i>				
[4.] 8. kleine auf Kupfer gemahlte Vorstellungen aus der Biebl	8		13	31
[5.] 1 Bild die Gräfin Mansfeld vorstellend		40	2	
[6.] 2. Bruststücke	2		4	50
[7.] 2. kleine Blumengemälde	1		1	1
[8.] 2 große Viehstücke	10		10	1
[9.] 2 d° d°	4		4 41	
[10.] 1 ländliches und 2. Bauernstücke	2		2	34
[11.] 2. Stück Aga[r] in der Wüste		10	26	
[12.] 2. Landschaften mit figuren auf Holz	1		1	41
[13.] 1. Schlachtstück, und 1. Einschieffung auf Holz	1		1	3
[14.] 2. Batallienstücke	1		1	
[15.] 2. d° d°	1		3	
[16.] 1 Stürmisches und ruhiges Meer	1		3	59
[17.] 1 Büssende Magdalena auf Kupfer	1	30	1	31
[18.] 2. große Landschaften auf Leinwand		40		1
[19.] Maria Theresia Brustbild	1		4	1
[20.] 2. große Schaustücke aus der Bibel nebst 1. Jesuitenstück	10		21	
[21.] 3. große Blumengemälde und eine leere Rame	1	30	3	30
[22.] 1 bethender Franziskus	1		1	1
[23.] 1. kränkende Muttergottes	1		1	7
[24.] 2. Batallienstücke auf Leinwand	1	30	1	30
[25.] 2. Stück mit Mehrschweine		30	1	10
[26.] 1. Heil: Simon		10		33
[27.] 2 Stück mit toden Thieren	1	30	5	15
[28.] 2. d° verlohrenen Sohn vorstellend	1		2	16
[29.] 2. d° Lager Vorstellungen	2		2	
[30.] 1. Skütze M: Hi[m]elfahrt vorstel[lend]		20		36
[31.] 2. Appostelköpfe auf Kupfer	1			2
[32.] 1 Muttergotes Kastel	1	30	12	50
[33.] 2. Vorstellungen todter Thiere		20		40
<i>Mißellania</i>				
[34.] 4 kleine Phiramieden förmige Bilde	3		5	22
[35.] 6. größere d° d°	5		17	5
[36.] 2. weiße Kasteln	3		8	40
[37.] 2 schwarze d°	2		8	40
[38.] 1 gesticktes Bild der Heil: Joachim	3		4	30
[39.] 1 d° Muttergotesbild	4		10	
[40.] 4 auf Kupfer gemahlte Passions Bilder mit gold verzierten Ramen	8		55	1

	<i>fr</i>	<i>xr</i>	<i>fr</i>	<i>xr</i>
[41.] <i>Prinz Max: Milianus Portret</i>	1	30	2	30
<i>1. großes Altarbild samt vergollter Einfass.[ung]</i>	5		27	59
[...]				

I-5d Vincenc Gottlieb († 21. 1. 1810). AMB, fond ARA, pozůstalost č. 3359.

An Bildern.

	<i>f</i>	<i>x</i>
[1.] <i>2. Quodlibetbilder</i> ⁵⁸	1	
[2.] <i>4. Evangelienkupferstiche</i>	4	
[3.] <i>1. Historienstück</i>	1	
[4.] <i>4. Jagdstücke</i>	4	
[5.] <i>2. Kriegstücke</i>	4	
[6.] <i>2. Konversationstücke</i>	4	
[7.] <i>1. Evangelienstück</i>	4	
[8.] <i>4. Reitstücke</i>	8	
[9.] <i>1. Samson</i>	2	
[10.] <i>6. Bilder die Stadt Brünn vorstellend</i>	12	
[11.] <i>6. kl. Landschaftl</i>	3	
[12.] <i>2. Pferde</i>	1	
[13.] <i>2. Quodlibet</i>	1	
[14.] <i>2. Portrait</i>		20
[15.] <i>2. Gemälde</i>	1	
[16.] <i>2. gipsene Figuren</i>	1	
[17.] <i>12. illuminierte Kupferstiche</i>	2	
[18.] <i>Verschiedene deto</i>	1	
[19.] <i>10 deto</i>	1	
[20.] <i>13. Landschaften</i>	2	10
[21.] <i>15. hollsteinische Pferde</i>	1	
[22.] <i>1. altes Weib und Mann</i>		40
[23.] <i>1. lakirtes Bild und 1. Landschaftl</i>		20
[24.] <i>Kaiser Leopold</i>	1	
[25.] <i>Vestigium Christi</i>	1	
[26.] <i>5. Jagdstücke und Kaiser Franz</i>	1	10
[27.] <i>5. Blumenstückel</i>	1	
[28.] <i>1. gemalter Geisbok</i>		20
[29.] <i>1. Faßl mit Gipsformen und Modeln</i>		20
[30.] <i>Verschiedene Rameln</i>		10
[31.] <i>2. Figuren</i>	1	
[32.] <i>2. Landschaftl und 2. Hirschen</i>		30
[33.] <i>2. lakirte Bilder</i>		30
[34.] <i>1. Antique von Schmelz</i>	3	
[35.] <i>Alte Spalier</i>	1	

⁵⁸ Ke quodlibetům, zátíším typu trompe l'oeil (*obr. 2*), které se těšily značně oblibě středoevropských zájemců a sběratelů 18. a 19. století, srov. M. L. d'Otrange Mastei, *Trompe l'Oeil. A History of Pictorial Illusionism*. London 1975, s. 176–183, 210–211, 242–245; [Kat.] *The Metamorphosis of Themes. Secular Subjects in the Art of the Baroque in Central Europe*. Szekésferhérvár 1993, s. 140–145, č. kat. A32–A35.

	<i>f</i>	<i>x</i>
[36.] <i>Bilderrahmen</i>		10
	<hr/>	
	Summa	70 40

I-5e Magdalena Fischerová († 5. 4. 1811). AMB, fond ARA, pozůstalost č. 3623.

An Spiegeln u Bildern.

	geschätzt		verkauft		Käufer
	<i>fr</i>	<i>x</i>	<i>fr</i>	<i>xr</i>	
[1.] <i>1 Spiegel in eichener Rahm pr</i>	45	4	40		Striapl
[2.] <i>1 d° kleinerer pr</i>	20	1	40		Schüller
[3.] <i>1 Muttergottes Kastl pr</i>	40	7			Jarolim
[4.] <i>1 Kruzifix pr</i>	10		15		zhl.
[5.] <i>26 Stk. verschiedene Bilder pr</i>	30	10	50		Jarolim
[6.] <i>2 Piramitten pr</i>	10	4	5		Jarolim

I-5f František Bayer († 26. 5. 1813). AMB, fond ARA, pozůstalost č. 4014.

An Bildern.

	geschätzt		verkauft		Name
	<i>f</i>	<i>x</i>	<i>f</i>	<i>x</i>	
[1.] <i>2. Federstücke</i>	3		6	1	Dr. Schlosser
[2.] <i>2. St. auf Holz gemahlt</i>	1		1	1	deto.
[3.] <i>1. auf Gips gemahlte Geburt Christi</i>		30		32	deto.
[4.] <i>1. d° mit Rahm</i>	1		1	1	deto.
[5.] <i>50. ordin. verschiedene Kupferstiche u. Kruzifix</i>	1		2	12	zhl.
[6.] <i>1. auf Holz gemahlter Chimist</i>	4		8	10	Dr. Schlosser
[7.] <i>2. Landschaften in schwarzen rahmen</i> ...	2		2	1	d°
[8.] <i>11. verschiedene Bilder</i>	3		4	31	Humpoletz
[9.] <i>2. kl. runde Bilder mit weissen Rahmen</i> ...		30		35	Dr. Schlosser
[10.] <i>14. verschiedene ordin. Bilder</i>	2		3	1	d°
[11.] <i>Maria Theresia u Kaiser Joseph</i>	2		4	59	Humpoletz
[12.] <i>4. Portraits</i>	1		3		Matulka
[13.] <i>das menschliche Alter</i>		20		46	zhl.
[14.] <i>Alter Mann und Weib</i>	1		3	49	Mannebach
[15.] <i>heil. Joseph</i>		30	1	12	Matulka
[16.] <i>4. ordin. Bilder</i>		30		32	Dr. Schlosser
[17.] <i>3. Landschaften</i>		30	1	37	Humpoletz
[18.] <i>1. Marienbild</i>	2		5		Butschek
[19.] <i>2. ordin. Bilder</i>		30		50	Matulka
[20.] <i>heil. Dreyfaltigkeit</i>	1	40	4	2	d°

I-5g Jan Trost († 21. 4. 1814). AMB, fond ARA, pozůstalost č. 4200.

An Bildern

		fr.	x
[1.]	2. broncirte Figuren von Gips	1	
[2.]	1. Acteon von Aerz ⁵⁹	1	
[3.]	2. Bettlern von Helfenbein ⁶⁰	20	
[4.]	2. Vögl von Burghart ⁶¹	1	
[5.]	2. d ^o großer von Adolph ⁶²	1	20
[6.]	4. Landschaften nach Berghem ⁶³ auf Holz	1	20
[7.]	2. Niederländischer Bauernstücke	1	20
[8.]	4. Bauerngesellschaften	1	20
[9.]	4. Landschaften auf Leinwand	1	
[10.]	1. preussische König	1	
[11.]	2. große Stücke mit Vögeln u Früchten	3	
[12.]	2. Jahrmärkte	3	
[13.]	2. Landschaften mit Thierstücken	3	
[14.]	2. große mythologische Stücke	10	
[15.]	1. große Niederländer Küchenstück	6	
[16.]	1. einzelnes Früchtenstück mit Melaunen	1	
[17.]	2. Blumenstücke	1	
[18.]	1. Niederländerstück Mann uWeib	1	
[19.]	1 kl. Stück mit Vögeln		20
[20.]	1. Pastelstück mit Grazien	8	
[21.]	29. Bilder in Rahmen	4	50

I-5h Jan Formandl († 19. 1. 1815). AMB, fond ARA, pozůstalost č. 4335.

An Bildern.

		f	x
[1.]	4. St. biblische Geschichten a 20 x	1	20
[2.]	2. St. die Taufe Christi u Predigt auf dem Berge	1	
[3.]	1 --" Abendmahl Christi		30
[4.]	2 --" Idealköpfe a 20 x		40
[5.]	1 --" Muttergottes		40
[6.]	1 --" Franciscus de Paula		10
[7.]	1 --" Sct. Antonius	1	
[8.]	1 --" Maria u 1. Ecce homo a 2 x		40

⁵⁹ Nepochybně šlo o drobnou bronzovou plastiku; srov. Hans Robert Weihrauch, heslo: Bronze, Bronzeguß, Bronzeplastik. In: *RDK 2*, Stuttgart 1948, sl. 1408–1417, zejména sl. 1408–1409. Ke sbírání italských bronzů na našem území viz Jan Chlífec, [Kat.] *Italské renesanční bronzy*. Praha 1992, s. 12–16.

⁶⁰ Podobné práce s tímto námětem byly příznačné zejména pro tvorbu fezbáře Simona Trogera a jeho okruhu; srov. Erich Herzog, Anton Reß, heslo: Elfenbein, Elfenbeinplastik. In: *RDK 4*, 1958, sl. 1345–1346, obr. 26.

⁶¹ Asi některý z členů malířské rodiny Burgau (též Purgau); viz Barbara Dossi, Zur Stillebenkunst des Linzer Barockmalers Franciscus Michael Burgau (1678–1754). *Kunstjahrbuch der Stadt Linz* 1986, s. 50–58.

⁶² Viz pozn. 56.

⁶³ Nicolaes Berchem (1620–1683).

		<i>f</i>	<i>x</i>
[9.]	2 --" <i>biblische Geschichten auf Kupfer</i>	6	
[10.]	1 --" <i>Christus mit Magdalena auf Kupfer</i>	4	
[11.]	2 --" <i>Darstellungen Zusammenkunft des Jakob u der Rachel</i>	6	
[12.]	1 --" <i>Maria auf Leinwand</i>	4	
[13.]	2 --" <i>Landschaften a 2 f</i>	4	
[14.]	2 --" <i>runde Köpfe in Wachs possirt</i>		20
[15.]	1 --" <i>die Statue Pigmaleons</i>		10
[16.]	2 --" <i>kleine Niederländermahlereyen</i>	1	
[17.]	2 --" <i>kl. Landschaften auf Holz</i>	1	
[18.]	1 --" <i>Maria im Blumenkranz</i>	2	
[19.]	1 --" <i>holändisches Bauernstück auf Holz</i>	1	30
[20.]	2 --" <i>gefaßte Bilder a 5 f.</i>	10	
[21.]	1 --" <i>heil. Georg d°</i>		20
[22.]	8 --" <i>kl. Kupferstiche</i>	2	
[23.]	2 --" <i>Vogel</i>		40
[24.]	2 --" <i>runde Gipsbilder</i>		10
[25.]	1 --" <i>Prinzeßin von Frankreich</i>		15
[26.]	2 --" <i>illuminirte Kupfer</i>		20
[27.]	1 --" <i>Muttergottes mit Buch in der Hand</i>		20
[28.]	2 --" <i>heil. Peter et Franciscus Seraph. auf Glas</i>		40
[29.]	1 --" <i>heil. Anna</i>		20
[30.]	2 --" <i>Blumenpuket</i>		24
[31.]	2 --" <i>ordin. Bilder</i>		20
[32.]	1 --" <i>Maria mit schlafenden Kind</i>	1	30
[33.]	1 --" <i>das Schweiß Tuch Christi</i>		30
[34.]	4 --" <i>Mutterbilder u 1. Dreifaltigkeit</i>	2	
[35.]	1 --" <i>Kinderspiel mit todem Kopf</i>		20
[36.]	1 --" <i>heil. Johann v Sarkander</i>		30
[37.]	1 --" <i>Maria von Czenstachau u 1. Gnadenbild</i>		20
[38.]	1 --" <i>großes Bild u die heil. Thekla</i>	1	10
[39.]	2 --" <i>Fußwaschung u 2. Kupferstiche</i>		40
[40.]	1. <i>St. Maria Heimsuchung, 1. Johann der Täufer, u 1. Thomassermut[ergottes]</i>	2	10
[41.]	5. <i>verschiedene Bilder</i>	1	
[42.]	7. <i>d° in kl. Zimern</i>	1	
[43.]	1. <i>Kruzifix von Holz</i>		30

Vorstehende Bilder sind dem Dominik Balzar verheurathet.

II. Sbířka Athanasia Gottfrieda.

Mezi významné sbířkové celky, které v Brně a v jeho okolí vznikly ve 3. čtvrtině 18. století, a svým charakterem se podstatnějším způsobem neodlišovaly od tamních měšťanských obrazových kabinetů, patřila nesporně kolekce obrazů a grafiky vzdělaného a uměnilmilovného Athanasia Gottfrieda (22. 9.

1728 Planá — 3. 10. 1814 Brno), priora a preláta kláštera kartuziánů v Králově Poli.⁶⁴ S jeho jménem je neodmyslitelně spjata rozsáhlá stavební úprava a především následné, velkoryse koncipované umělecké dotvoření královopolské kartouzy a klášterního kostela. Na uskutečnění tohoto záměru se podílela plejáda vídeňských a brněnských umělců v čele s Franzem Antonem Maulbertsem, Josefem Sternem a Ondřejem Schweiglem, a spolu s nimi například také významný představitel dobového neoklasicismu, Martin Knoller z Milána.⁶⁵ U svých současníků si Athanasius Gottfried získal pověst vzdělance a velkého milovníka umění, který byl těsně po své smrti apostrofován jako *leidenschaftlicher Verehrer der bildenden Künste*. Proto nepřekvapuje, že ho v sedmdesátých a osmdesátých letech nacházíme v intelektuálním okruhu hraběte Maximiliana Josefa Lamberga (1729–1792), kdy se mj. zúčastnil aktivit brněnského komitétu Societé patriotique de Hessen-Hombourg, a současně (od 1778) taktéž mezi řádnými členy osvícensky zaměřené Moravskoslezské společnosti na podporu zemědělství, přírodovědy a vlastivědy. Hrabě Lamberg ve své knize *Memorial d'un Mondain* vydává také svědectví o rozmluvách, které s priorem vedl o umění.⁶⁶ Ten mu mj. měl detailně vyložit ikonografii některých uměleckých děl, které kolem 1765 objednal pro svůj klášter. Je pravděpodobné, že podobné schopnosti Athanasius Gottfried uplatnil již při koncipování celkového ikonografického programu umělecké výzdoby prostor konventu a klášterního kostela, a to zejména Maulbertschových fresek v kapitulní síni a v bývalé sakristii kartuziánů (dnes kaple Andělů).⁶⁷ Víme, že v jeho privátní knihovně se nacházela

⁶⁴ K postavě Athanasia Gottfrieda srov. zejména nekrolog otištěný in: *Erster Schematismus der k. k. mähr. schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*. Brünn 1815, s. 192–194. Dále viz Gregor Wolny, *Die Kirchliche Topographie von Mähren II/1*. Brünn 1856, s. 211–212; Mährens hervorragende Persönlichkeiten des geistiges Standes aus der Vergangenheit und Gegenwart. *Die Biene. Illustrierte Zeitschrift zur Unterhaltung und Belehrung für Jedermann* 16, 1866, Beilage zu Nr. 34, 1. 12., sine pag.; Ch. d'Elvert 1870 (cit. v pozn. 12), II., s. 117–118; C. von Wurzbach XXVIII (cit. v pozn. 12), 1874, s. 343; H. Sturm (cit. v pozn. 12), s. 458; J. Kroupa 1994 (cit. v pozn. 2), s. 139, 142–143.

⁶⁵ Srov. Jan Petr Cerroni, *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren und dem österreichischen Schlesien* (1807). MZA Brno, fond G 12, Sběrka Cerroniho, sign. I–34, fol. 123–124v; sign. I–32, fol. 242v–243; *Schematismus* 1815 (cit. v pozn. 64), s. 193 C. Hálová-Jahodová 1947, s. 224; C. Hálová-Jahodová (cit. v pozn. 3), s. 184; Ivo Krsek, Malířství pozdního baroka na Moravě. In: *Dějiny českého výtvarného umění. II/2. Od počátku renesance do závěru baroka*. Praha 1989, s. 790, 793, 798, 800, 803; Jan Bukovský, *Královopolský kartouz*. Brno 1994, s. 39–40; Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska* 1. Praha 1994, s. 232.

⁶⁶ Maximilian Lamberg, *Le Memorial d'un Mondain*. Au cap Course 1774 (německé vydání Frankfurt nad Mohanem 1775); J. Kroupa 1994 (cit. v pozn. 2), s. 142–143. — Vztah hraběte Lamberga k výtvarnému umění a jeho příp. sběratelské aktivity čekají teprve na své osvětlení; prozatím srov. Brigitte Kuhn, *Der Landschafts- und Schlachtenmaler Francesco Casanova (1727–1803)*. *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte* XXXVI, 1984, s. 115. Nekrolog uveřejněný v *Intelligenzblatt der Allg. Literatur-Zeitung* 23. 3. 1793, s. 194 např. uvádí: *Er hatte beständig Handwerker und Künstler um sich, die er großmütig belohnte*.

⁶⁷ Nově lze s jistotou mírou pravděpodobnosti dát do bezprostředního vztahu s nedochovanou (nebo nerealizovanou?) výzdobou královopolské kartouzy také ikonograficky nápaditou kresbu *David před archou úmluvy* Josefa Winterhaldera mladšího z Moravské galerie Brno (inv. č. B 48). Vysvětlující nápis, který priora přirovnává starozákonnímu vladaři-knězi Da-

nejen obvyklá díla teologického obsahu, např. *Meditace a Konfese sv. Augustina*, nebo *Duchovní cvičení sv. Ignáce z Loyoly*, ale také např. *Opere posthume* (Videň 1795) císařského dvorního básníka Pietra Metastasia (1698–1782), který se specializoval na tvorbu programů umělecké výzdoby.⁶⁸

Svůj vztah k výtvarnému umění projevoval Athanasius Gottfried nejenom jako objednavatel uměleckých děl a zasvěcený podporovatel řady znamenitých soudobých umělců, nýbrž také jako sběratel. Dokladem jeho činnosti na tomto poli se stala především jeho sbírka obrazů a grafiky, která k sobě poutala zvýšenou pozornost nejen současníků, ale i pozdějších historiografů. Východiskem informací jak o její existenci, tak o její podobě se staly údaje uvedené v Gottfriedově nekrologu z roku 1815. Ty nesporně vycházejí ze seznamu priorova soukromého majetku, sepsaného v lednu 1782 samotným majitelem v okamžiku, kdy docházelo k rušení kartouzy za Josefa II.⁶⁹ Nepřilíš početnou kolekci obrazů, sestavenou *zum eigenem Vergnügen*, tvořilo pouhých 33 děl, které inventurní soupis až na výjimky autorsky ani tematicky blíže nespecifikuje. Víme jen, že téměř polovinu z uvedeného počtu tvořilo 12 olejových skic Franze Antona Maulbertsche, vztahujících se nejspíše k umělcovým freskovým realizacím v královopolské kartouze. I když další osudy těchto přípravných prací není možné zcela bezpečně sledovat, je pravděpodobné, že se již na přelomu 18. a 19. století staly součástí dalších brněnských sbírek. Jako jednoho z jejich držitelů uvádí Jan Petr Cerroni sochaře Ondřeje Schweigla.⁷⁰ Později se měly nacházet v majetku magistrátního úředníka Arnošta Hawlika, aby alespoň některé z nich nakonec přešly do sbírky majora Karla Kühnla, který sice po dlouhou

vidovi, zní: *David stellet den Prior vor. Die Ruthe u Geboth, seine / Gerechtigkeit der geistlichen Zucht u Regierung, die er mit Freude / u dem Beyspiele seinem Volk mitprägt, d' schaubrod sol den sege / als eine Folge seiner hl: obsorge zeigen, die Harfe stellet die / Harmony seiner Bruder vor.* Srov. Pavel Preiss, [Kat.] *Rakouská kresba 18. století. Vybraná díla z českých a moravských sbírek.* Praha 1996, s. 94–95, č. kat. 47 (zde je uvedena nesprávná transkripce obtížně čitelného nápisu).

- 68 *Bücher Verzeichniss nach dem verstorbenen Exkartauser Praelaten Athanasius Gottfried*, který sestavil *bediedeter Schatzmeister* Leopold Franz Haller; srov. MZA Brno, fond C 9 — Moravskoslezské právo, sign. 13C/768. — K úloze a vytváření programů v rakouském barokním umění srov. např. Edwin P. Garretson, Conrad Adolph von Albrecht. *Programmer at the Court of Charles VI. Mitteilungen der Österreichischen Galerie 24/25, 1980/1981*, s. 19–92 (se starší literaturou).
- 69 MZA Brno, fond B2, Gubernium — církevní oddělení, sign. č. K20/22 Kartuziáni Brno; viz přílohu II. — O sbírce se stručně zmiňuje: *Schematismus 1815* (cit. v pozn. 64), s. 193–194; Ch. d'Elvert 1852, s. 78; E. Hawlik 1838, s. 11; Emanuel Kral, *Geschichte der Karthause in Königsfeld bei Brünn*. Brůnn 1888; Karel Žák, *Dějiny kartuziánského kláštera v Králově Poli u Brna*. Nové Město na Moravě 1929, s. 92; Klára Garas, *Franz Anton Maulbertsch 1724 — 1797*. Budapest 1960, s. 90–91, s. 217, č. kat. 233; Franz Martin Haberditzl, *Franz Anton Maulbertsch*. Wien 1977, s.347–349. — K obrazům prodaným 1782 z kartuziánského kláštera srov. též Josef Samsour, *Prodej věcí movitých a zvlášť klenotů ze zrušených klášterů za Josefa II. na Moravě. Hlídka XXVIII, 1911*, s. 700.
- 70 J. P. Cerroni (cit. v pozn. 65), sign. I–34, fol. 168; K. Garas (cit. v pozn. 69), s. 90, s. 217, u č. kat. 233, s. 185, pozn. 188 s. 185, pozn. 233; F. M. Haberditzl (cit. v pozn. 69), s. 347. — Soupis Schweiglovy pozůstalosti z roku 1812 však neuvádí větší počet Maulbertschových skic, které by bylo možno identifikovat s těmi pocházejícími z majetku Athanasia Gottfrieda; srov. C. Hálková-Jahodová 1968, s. 74.

dobu žil a působil v Brně, ale po roce 1872 výsledek svých sběratelských aktivit odkázal svému rodišti, haličskému městu Lvovu. Pro podobnou domněnku svědčí zejména skica *Personifikace Církve*, pocházející průkazně z tohoto le-gátu a nadto dochovaná v tamní knihovně Ukrajinské akademie věd,⁷¹ která je přípravnou prací k Maulbertschově fresce v kapitulní síni kartouzy v Králově Poli. Za stěžejní dílo svého malého obrazového souboru však Athanasius Gottfried považoval plátno *P. Maria se spícím Ježíškem* (obr. 3), které v roce 1779 zakoupil od brněnského obchodníka Johanna Ariola. Obraz, u něhož byl pevně přesvědčen o autorství slavného Guida Reniho, nabídl v době rušení kláštera darem císařské obrazárně ve Vídni. Jeho oferta byla po určitém vyjednávání mezi brněnským guberniem a císařskou dvorní kanceláří ve Vídni posléze ak-ceptována, a exprelát za něj dokonce dostal vyplacenu částku 100 dukátů.⁷² Dnes je tento obraz ve sbírkách Kunsthistorisches Musea ve Vídni určen pouze jako kopie podle dnes ztraceného originálu, který Reni 1627 namaloval pro římský kostel S. Maria Maggiore.⁷³

71 Dmitrij Schelest, [Kat.] *Maulperstsch in Lemberg. Ölskizzen und Zeichnungen österreichischer Barockmaler aus dem Legat des k. k. Majors Karl Kühnl (1818–1872) in den Sammlungen der ukrainischen Akademie der Wissenschaften und aus der Lemberger Gemäldegalerie*. Salzburg 1990, s. 12–13, 38–39, č. kat. 9, obr.

72 Srov. korespondenci z května až října 1782, která je uložena v MZA Brno, fond B 15, Mo-ravské místodržitelství — církevní oddělení, sign. 7/16 Kartuziáni Brno. Vyřizením exprelá-tovy nabídky byl pověřen Jan Nepomuk Steiner, v úředních materiálech označovaný jako *hi-erorthige Gubernial-Expert*, který ovšem není totožný se stejnojmenným vídeňským, resp. jihlavským malířem. Steiner v červnu 1782 od Gottfrieda převzal obraz a zajistil jeho trans-port do Vídně *durch einen hierartig geschworenen Bothen Johann Kroppe gegen accordin-ten Bothen= und Trager=Lohn pr. 6 fr 24 xr*. Součástí této korespondence je mj. také následující dopis Athanasia Gottfrieda ze 24. 8. 1782, osvětlující okolnosti získání obrazu v roce 1779:

Löbliches Kreysamt

In Folge der Löbl. Verordnung von 13ten Augusti a. c. eyßere mich unterzeichneter, wie daß das Bild von Guido Reni eine Madonna vorstellend ich von eigenen Geld mir beigeschaffet habe. Dann als ich Anno 1779. nacher Perez in Groß Littauen zu einer Prälaten Wahl be-ruffen wurde, hatt mir dasselbe Carteußer Stifft 200 Holländer Ducaten vor die Reiß Speeßen bezahlet, wo von ich etlich und fünfzig Stück erübriget habe. Einige Monath nach meiner Wiederkehr hab ich dem hießigen Negotianten Herrn Johann Arioli von besagten Überschuß 24 Stuck Holländer Ducaten vor dieses Bild bezahlet, auf welchen mich zum Beweise beruffe: In Ansehung des Preyßes Forderung gehet meine gehorsamste Eyserung dahin, daß mir die allerhöchste Gnad Ihro Mayestät unendlich schätzbarer seye, als aller Geld Betrag. Geruhe-ten Ihro Mayestät je dainoch diejenige 100 Ducaten, welche der Herr Graf Salm Reiffers-cheidt, ingleichen Herr von Kaschnitz von bemeltes Bild angebothen haben, allermüldes an-zuweisen, so würde es mit unterthänigster Danckenlmigkeit annehmen.

Brünn den 14 August 1782

*Athanasius Gottfried
geweßter*

Prälaten zu Cartaus Königfeld

73 Inv. č. 351; plátno, 164 x 132 cm. Srov. Joseph Rosa, *Nachtrag zum Katalog der k. k. Bild-galerie*. Wien 1804, s. 48, č. kat. 25 (G. Reni); Eduard von Engerth, *Kunsthistorische Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. Gemälde. Beschreibendes Verzeichnis. I. Band. Italienische, spanische und französische Schulen*. Wien 1881, s. 272, č. kat. 377 (G. Reni-škola); D. Stephen Pepper, *Guido Reni, l'opera completa*. Novara 1988, s. 265, u č. kat. 107; Sylvia Ferino-Pagden, Wolfgang Prohaska, Karl Schütz (edd.), [Kat.] *Die Gemäldegalerie des Kunsthistorischen Museums in Wien*. Wien 1991, s. 100, obr. tab. 146 (uvádl, že obraz je

Jak se zdá po zlomovém roce 1782 nedošlo již k dalšímu rozšiřování Gottfriedovy kolekce, ale naopak ji právě v této době začala jednotlivá díla postupně opouštět. Kromě tzv. Reniho obrazu stejný úděl postihl celkem 36 vázaných alb s rytinami výrazných osobností grafického umění, která Athanasius Gottfried získal v roce 1778 při rozprodeji uměleckých sbírek hraběte Alberta Josefa z Hodic (1706–1778). Jejich nedílnou součástí byly také dvě knihy, označené písmeny D a L, obsahující celkem 119 rytin a 28 dřevorezů Albrechta Dürera, stejně jako 57 listů Lucase van Leyden. Tuto ucelenou sbírku za 1 800 fl. odkoupil opat cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou, ale také historik a „milovník múz“ Otto Steinbach z Kranichsteinu (1751–1791), a to patrně bezprostředně po roce 1782. Většinu listů z aukce jeho sbírky získal 1791 do svého majetku známý sběratel grafiky a kreseb, a další *artium fauctor*, hrabě František Antonín Kolovrat-Novohradský (1739–1802) v Praze a z ní se pak později (1803) dostaly do neméně proslulé grafické sbírky uherského magnáta, knížete Nikolause Esterházyho.⁷⁴ (V této souvislosti je nutno konstatovat, že dosud známé prameny nepotvrzují nedávno vyslovenou domněnku o přítomnosti většího a sběratelsky jednolitého souboru kreseb italských a německých autorů v držení Athanasia Gottfrieda.⁷⁵)

Většinu výtvarných děl, které se původně nacházely v Gottfriedově kolekci, zmiňuje posléze dobová literatura v souvislosti s řadou jiných brněnských sbírek. Podle hodnověrného sdělení Arnošta Hawlika měli podstatnou část někdejších obrazů Athanasia Gottfrieda pro své obrazové soubory získat zejména dva významní milovníci umění a sběratelé, lékaři Ignác Schlosser a Arnošt Karel Rincolini.⁷⁶ Z téhož zdroje pochází informace, že v majetku královopolského priora a preláta se původně nacházelo také rozměrné plátno nizozemského vakantního malíře Jana de Herdt s námětem *Kristus uzdravuje chromého u rybníka Bethesda*, které bylo darováno hospodářskému radovi Janu Nepomukovi Klenowskému.⁷⁷ Hned několika obrazovými kabinety v Brně prošla dvojice původně oltářních obrazů Martina Knollera, představujících kajícího se sv. Petra a sv. Maří

v galerii doložen od 1804). — V části starší literatury, počínaje Gottfriedovým nekrologem z roku 1815, je autorství obrazu spojováno s římským malířem Giovanni Battistou Salvim, zv. Sassoferrato.

⁷⁴ *Verzeichniz jener Kupferstiche und Bücher, welche in der Nachlassenschaft des verstorbenen Prälaten und königl. Böhm. Gubernialreferenten im geistlichen Fache Herrn Otto Steinbach von Kranichstein zu Prag vorgefunden worden, und bey der von Seiten der hochlöbl. k. k. Landrechten auf den 16ten September 1791 ausgeschriebenen Versteigerung an den Meistbiethenden hindan gegeben werden.* Prag 1791; *Schematismus* 1815 (cit. v pozn. 64), s. 194; Ch. d'Elvert 1852, s. 78; Bohumír Liška, *Minulost a přítomnost knižní kultury ve Žďáře nad Sázavou*. Brno 1964, s. 87–88, 102–103; Metoděj Zemek, Antonín Bartušek, *Dějiny Žďáru na Sázavou* II/1. 1618–1784. Brno 1970, s. 105, 118. — O sbírce obrazů a grafiky hraběte Alberta z Hodic toho prozatím příliš nevíme; srov. např. E. Hawlik 1838, s. 10–11. V jeho pozůstalostním spise se nenachází žádný inventář sbírek; srov. MZA Brno, fond C 2, Tribunál — pozůstalosti 1636–1783, sign. H 200.

⁷⁵ J. Kroupa 1994 (cit. v pozn. 2), s. 143.

⁷⁶ E. Hawlik 1838, s. 13.

⁷⁷ Viz E. Hawlik 1838, s. 11–12, který uvádí, že Klenowského sbírku zdědil Speil von Ostheim a prodal ji do Vídně. Srov. též Anna Kozak, Jan de Herdt, A Forgotten 17th Century Flemish Painter. *Bulletin du Musée National de Varsovie* XXVII, 1986, s. 57–58.

Magdalénu, kterých si Gottfried nepochybně velmi považoval. *Sv. Petr* se stal součástí sbírky Arnošta Karla Rincoliniho a jeho protějšek, obraz *Sv. Maří Magdaléna*, byl postupně zaznamenán jako majetek známých brněnských sběratelů MUDr. Ignáce Schlossera, JUDr. Karla Ulrama a Alexandra Offermanna. Spolu s dalšími díly Offermanovy ho roku 1842 zakoupil hrabě František Vincenc Desfours-Walderode a zařadil ho své obrazárny na zámku v Horních Beřkovicích. Dnes je chován v pražské soukromé sbírce.⁷⁸ Z dostupných archivních zpráv dále rovněž zcela jednoznačně vyplývá, že v době Gottfriedova úmrtí byla jeho někdejší sbírka již zcela rozptýlena. Soupis jeho pozůstalosti v roce 1814 totiž v exprelátově brněnském obydlí zaznamenává pouze dva obrazy s náboženskou tematikou — na kameni malovanou *P. Marii* a kompozici *Ecce homo*, které byly v licitaci nabídnuty místním zájemcům.⁷⁹

PŘÍLOHA II.

Inventarium deren sich in der Prälatur befindlichen Geräthschaften. [nedat., asi leden 1782]

MZA Brno, fond B2, Gubernium — církevní oddělení, sign. č. K20/22 Kartuziáni Brno.

[...]

In denen Zimern

Bilder

33. *Stücke nebst 12 kleinen Skitzen von Maulbertsch alle von keinen Seltenheit. Es befindet sich hier eine Madonna mit dem schlafenden Kind, Original von Guido Reni 2 1/2 Schuch hoch und 2 Schuch breit, mährischen Maaßstab, welche beyzubehalten mir zwar möchte ausgebetten haben; sollte jedoch selbe einen Platz in der Kaiserl. Wiener Gallerie verdienen, so machete ich mir die größte Gnad darzu, allerhöchst Ihro Mayestat dieselbe zu überlassen.*

Kupferstiche

14 Stück englische in eichenen Ramen

3 mit Touche gemacht

1 grosser illuminirter

die grosse Karthaus in 2 kleinen Blättern

Grund=Riß der Stadt Paris

Nebst diesen befinden sich eine von mir gemachete Sammlung von verschiedenen guten, mittelmässigen und schlechten Kupfferstichen in 36 grossen, und kleinen Bänden, welche ich theils erkaufet, theils aber mir gratias sind verehret worden.

[...]

Athanasius Gottfried

⁷⁸ Srov. L. Slavíček (cit. v pozn. 10), s. 149–163. Informaci o nákupu hraběte Desfours-Walderode přináší G. Trautenberger (cit. v pozn. 10), s. 91, který rovněž zaznamenává, že dalšími kupci Offermannových obrazů se stali brněnští přátelé umění Lauer a Tarisch (sic!). — Hrabě Desfours-Walderode tehdy v Brně zakoupil i další umělecká díla z jiných sbírek, mj. také sbírku muší a naturálií z pozůstalosti Felixe Becka († 1816); srov. Christian d'Elvert, in: *Notizenblatt* 1858, s. 56.

⁷⁹ Srov. MZA Brno, fond C 9, Moravskoslezské právo, sign. 13C/768: *Sperr-Relation* z 4. 10. 1814 (*Athanasius Gottfried alt 86 Jahr starb den 3ten October 814 In der Rathausgasse Nro 378 in 2ten Stock*) a *Inventarium und Licitazions Protocoll* z 25. 1. 1815.

III. Fideikomisní sbírka obrazů rodiny Mannerů.

Jednu z mnoha menších obrazových kolekcí moravské šlechty, jejichž existenci opakovaně zmiňuje literatura 19. století, představuje fideikomisní sbírka hraběcí rodiny Mannerů. Hawlik v roce 1838, a po něm i Christian d'Elvert, lokalizují tento obrazový soubor do Znojma, kdy v 1. polovině 19. století jeho držitelem byl Wolfgang Manner. Na jeho složení se měla podílet zejména zátiší, respektive obrazy se zvířecími motivy, jejichž autory byli renomovaní specialisté působící v 1. polovině 18. století ve středoevropském prostoru. Jmenovitě jsou uvedeni bratři Philipp Ferdinand a Johann Georg de Hamilton a Franz Werner Tamm. Podle Hawlikova sdělení krajinné pozadí „krásných kousků od Hamiltona“ (*schönen Stücken von Hamilton*) měl vytvořit vídeňský Johann Christian Brand. Arnošt Hawlik připojuje rovněž doplňující poznámku k provenienci celého souboru, když jako jeho původ uvádí fideikomisní majetek císařského dvorního lékaře, rytíře Managetty von Lerchenau.⁸⁰

Dosavadní, značně lakonické informace o zaměření mannerovské sbírky obrazů vítaným způsobem rozšiřuje nález archivního materiálu, kterým je opis testamentu Raimunda I. Wofganga Mannera (1723–1788) z 11. února 1784.⁸¹ V desátém punktu poslední vůle jsou stručně vyjmenovány všechny obrazy, které byly zůstavitelem vtěleny do mannerovského obrazového fideikomisu. Ten tvořilo „pouhých“ 16 obrazů, a jeho jádrem se stala díla členů malířské rodiny Hamiltonů, kteří se z jižního Nizozemí přesídlili do střední Evropy a působili zejména ve Vídni, respektive v Augsburgu. Největším souborem, celkem šesti obrazy, byl zastoupen Philipp Ferdinand de Hamilton (asi 1664–1750), čtyřmi obrazy pak jeho bratr Johann Georg (1678–1737) a dvěma zátišími s hmyzem další ze sourozenců Karl Wilhelm (1668–1754).⁸² Tuto tematicky a autorsky sourodou sestavu, která výmluvně ukazuje míru obliby, jíž se různé typy zátiší

⁸⁰ E. Hawlik 1838, s. 17; Ch. d'Elvert 1852, s. 130; Die manner'sche Gemälde-Sammlung. *Notizenblatt* 1871, s. 87–88.

⁸¹ MZA Brno, fond G 293, Rodinné písemnosti Mannerů 1783–1850, kart. 8; viz přílohu III. — K rodině Mannerů srov. Heinrich von Kadich, Conrad Blažek, *J. Siebmacher's Großes Wappenbuch. Band 31. Die Mährische Adel. Die Wappen des mährischen Adels*. Nürnberg 1899, s. 75–76; Vladimír Voldán (ed.), *Státní archiv v Brně. Průvodce po archivních fondech* 3. sv. Brno 1966, s. 22–24.

⁸² K dosud nedostatečně zpracovanému dílu jednotlivých členů rodiny Hamiltonů, jejichž obrazy se těšily značné oblibě české, moravské i rakouské šlechty, srov. zejména Adolf Berger, *Das fürstlich Schwarzenberg'sche Gartenpalais am Rennweg in Wien. Denkwürdigkeiten von 1697–1735. Berichte und Mitteilungen des Altertums-Vereins zu Wien* 23, 1886, s. 147–198; C. Schellein, Johann Georg von Hamilton ... und sein Wirken im fürstlich Schwarzenberg'schen Hause. *Ibidem* 24, 1887, s. 205–208; Albert Ilg, Zur Geschichte der Maler Hamilton. *Monatsblatt des Altertums-Vereines zu Wien* 5, 1888, 45–47; Kurt Zoege von Manteuffel, in: Ulrich Thieme, Felix Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* XV, Leipzig 1922, s. 556 (J. G. de Hamilton), s. 556 (K. W. de Hamilton), s. 556–557 (Ph. F. de Hamilton); Péter Ujvári, in: [Kat.] Székesfehérvár 1993 (cit. v pozn. 58), s. 212, č. kat. A 52, s. 238–239, č. kat. B 80, B 81, s. 240–245, č. kat. B 83–B 88, s. 254–257, č. kat. B 96–B 97, s. 330, č. kat. C 160. — K zátiší a malbě zvířat v rakouském prostředí, a k jejich ovlivnění především nizozemskými předlohami, viz též E. Herrmann-Fichtenau 1982 (cit. v pozn. 5), s. 153–179.

a animalistických obrazů těšily v řadách šlechtických i měšťanských zájemců o výtvarné umění, doplňovala ještě dvě květinová zátiší od neméně uznávaného specialisty Franze Wenera Tamma (1658–1724).⁸³ Autorství řezaných rámu těchto obrazů spojuje sestavitel testamentu se jménem Johanna Georga de Hamilton. Z poslední vůle, v níž jsou mj. přesně stanoveny základní podmínky péče o obrazový kabinet, také jednoznačně vyplývá, že o jeho vznik a zaměření se zasloužili Raimund I. Wolfgang Manner a jeho otec Wolf Matthäus (1688–1770).

Více světla do celé problematiky někdejší mannerovské kolekce obrazů vnesl nepochybně objev dvou obrazů zátiší, u nichž se podařilo přesvědčivě určit jejich provenienci právě v této obrazárně. Jde o dvě protějškově komponovaná zátiší s loveckými trofejemi umístěnými před krajinnou fólií (*obr. 4 & 5*), která byla pro sbírky starého umění Národní galerie v Praze získána v roce 1951 jako díla Philippa Ferdinanda de Hamilton. V současné době se v Národní galerii nachází pouze jeden z protějšků se zabitými ptáky, zatímco druhý z obrazů byl 1969 vyměněn a dnes je doložen pouze fotografickou dokumentací.⁸⁴ Příslušnost k mannerovskému obrazovému fideikomisu jednoznačně dokládá vlastnický štítek s rodovým erbem a nápisem: *Familien Archiv des heil. röm. Reichs-ritter Derer Edlen von Manner* (*obr. 6*), připevněný na rubu dochovaného obrazu. Na papírovou etiketu, kterou pro Mannery v poslední čtvrtině 19. století vytvořil Ernst August Krahl, specializovaný na malbu erbů a na návrhy ex libris, je perem dále připsáno inventární číslo: *Nº 15* a písmena *F. K.* [= Fideikommiss]. Stejná číslice byla již v barokní době barvou napsána na lícové straně obrazu; druhé plátno, které podle znění signatury v roce 1738 vytvořil Philipp Ferdinand de Hamilton, neslo pak inventární číslo 16. Dochovaný protějšek však není opatřen signaturou stejného autora, nýbrž zcela překvapivě nese podpis vídeňského malíře Johanna Christiana Branda,⁸⁵ jehož podíl na vzniku některých hamiltonovských obrazů z majetku Mannery uvádí již Hawlik. Přímá spolupráce obou umělců je však již na základě porovnání jejich životních dat a doby působení málo pravděpodobná. Soupis známého díla Johanna Christiana Branda uvádí pouze malbův dodatečný zásah na 13 kabinetních obrazech koní, které kolem 1720 vytvořil Johann Georg de Hamilton; Brand zhruba o půl století později na ně doplnil krajinné pozadí.⁸⁶ V našem případě máme co do činění s dodatečným „compagnonem“, který Brand v roce 1765 namaloval, snad na

⁸³ K dílu Franze Wenera Tamma srov. nejnověji Veronika Hlatschek, *Leben und Werk des Stillebenspezialisten Franz Werner Tamm (1658–1724)* [diplomová práce]. Wien 1991; Dariusz Kacprzak, *Stilleben Franz Werner von Tamms im polnischen Besitz. Bulletin du Musée National de Varsovie XXXVI*, 1995, s. 34–65.

⁸⁴ Dříve Národní galerie v Praze, inv. č. O 5329; plátno, 65,5 x 76,5 cm, značeno vlevo dole na kameni: *Philipp . F. de Hamilton / S. C. M. C. P. 1738*.

⁸⁵ Národní galerie v Praze, inv. č. O 5330; plátno, 65,5 x 77 cm, značeno vpravo dole: *Brand le jeune / la Pe[...]* S. C. M. P. / 1765. Srov. Jaromír Šíp, *Polarity lovu. Na příkladu malby 16.–19. století. Umění a famesla 39*, 1998, č. 1, s. 38, obr. 12 (zde publikováno s tradiční atribucí Ph. F. de Hamilton).

⁸⁶ Sylvia Hofstätter, *Johann Christian Brand (1722–1795)* [disertační práce]. Wien 1973, s. 179, č. kat. 60–72 (Viedeň, Spanische Hofreitschule a Schloß Schönbrunn; měř, 48 x 63 cm).

objednávku Raimunda I. Wolfganga Mannerera, nebo jeho otce, k Hamiltonovu, cca o 30 let staršímu zátiší. Navázal tak na tradici, která se mezi sběrateli ve střední Evropě těšila značné oblibě kolem roku 1700.⁸⁷ Toto bezesporu zajímavé zjištění přispívá navíc k dalšímu obohacení znalostí o Brandově tvorbě, kterou zdaleka netvořily jen krajiny, ale také portréty, obrazy zvířat, květinová a lovecká zátiší, a dokonce i kompozice s historickými náměty.⁸⁸ Znamé archivní zprávy prozatím neposkytly odpověď na jedinou otázku, totiž kde mannerovská primogeniturní sbírka našla své stálé umístění. Kromě stručné informace Arnošta Hawlika z roku 1838, že tímto místem bylo údajně Znojmo (na přechodnou dobu?), lze nejspíše uvažovat o Brně, v němž Mannerové na Veselé ulici vlastnili palác a další dům v Josefské ulici. Naproti tomu méně pravděpodobná je její instalace na jejich zámku v Bohdalicích na Vyškovsku.

PŘÍLOHA III.

Opis testamentu Raimunda I. Wolfganga Mannerera z 11. 2. 1784.

MZA Brno, fond G 293, Rodinné písemnosti Mannerů 1783–1850, kart. 8.

[...] *Zehntens verordne ich weiters, daß die in meinem Cabinet befindliche vierzehne Stuck Gemählde von den drey Gebrüdern von Hamilton, und zwar nachverzeichnete Originalien, als von Ferdinand die zwey Stuck mit Falcken, die 2. d° mit schweitzer Viehe und Pferden, die 2 d° mit Vogelfang, die 2 d° mit todten Vögeln, wobey der scheckigte Fasan ist; von Johann Georg die zwey Stück Pferde, nemlich der Schimmel mit dem Mohren, und der goldbraun mit dem Engelländer, dann zwey die tode Vögel auf sogenannten Kuchelstücken, und endlichen von Carl, die zwey Insecten Stücke, nebst jenen zwey Blumen Stücken, von Damm, wo Georg von Hamilton die Rahmen verschnitten hat, welche in Summa 16. Stücke ausmachen, nach meinem Tod nicht veräussert, sondern, da die Sammlung derselben meinem Vater seelig und mir sehr viele Mühe gekostet hat, von meinem ältest geborenen Sohn, und dessen männlichen Nachkommenschaft, Secundum ordinem primogeniturae, zum ewigen Angedenken bey meiner Familie aufbehalten werden sollen; zu mehrerer Vesthaltung dieses meines Willens bestimme ich derselben und jedem nachfolgenden Besitzer gedachter Bilder, ein praelegat, von zehntausend Gulden, sage 10000 f, so entweder ad fundum publicum anzulegen, oder als erster Satz auf mein Guth Bohdalitz fürzumercken seynd, wovon jeder Besitzer lebenslänglich die Landesübliche Interessen zugewiessen haben solle. Sofern aber einer derselben wieder meinem ausdrücklichen Willen handeln, und sich*

⁸⁷ Srov. Hana Seifertová, „Compagnony“ — protější obrazy: Nová úloha pražských kabinetních malířů. In: Hana Seifertová, Anja K. Ševčík, [Kat.] *S ozvěnou starých mistrů. Pražská kabinetní malba 1690–1750*. Praha 1997, s. 44–50. K problematice protějšíkových obrazů obecně viz Cornelia Moiso-Diescamp, *Das Pendant in der holländischen Malerei des 17. Jahrhunderts*. Frankfurt am Main-New York-Bern 1987.

⁸⁸ S. Hofstätter (cit. v pozn. 86), s. 135–152; Elisabeth Hermann-Fichtenau, in: *Saur Lexikon* (cit. v pozn. 29) 13, 1996, s. 597–598. — V Brandově oevru prozatím známe jedno dochované zátiší s květinami, pocházející z obrazového kabinetu MUDr. Josefa Hosera (dnes v pražské Národní galerii; inv. č. O 248); srov. Pavel Preiss, [Kat.] *Österreichische Barockmaler aus der Nationalgalerie in Prag*. Wien 1977/1978, s. 63, č. kat. 41. Jiné květinové zátiší se dříve nacházelo v obrazárně Harrachů; viz S. Hofstätter (cit. v pozn. 86), s. 201, č. kat. 148. Není jisté bez zajímavosti, že v Brně bylo jako součást tamní sbírky malíře Františka Xavera Rektorka kolem 1839 zaregistrováno další, blíže nespecifikované zátiší Johanna Christiana Branda; srov. F. X. Braumüller 1838, s. 286–287; E. Hawlik 1838a, s. 256.

der unbefügten Veräußerung auch nur eines einzigen Stückes von besagten Gemälden, unter was immer für einem Vorwand, anmassen würde, so solle das gänzliche — im fruchtgemus von 10000 f bestehende oberwehnte praelegat samt der Gemälden, mit dem nemlichen anklebenden Bedingnisse der Unveräußerlichkeit alsogleich auf der zweytgebohrnen, und sofort einem nach der andern meiner vier Söhnen, und deren mánlichen Nachkommenschaft, Secundum ordinem primogenitura, zufallen. [...]

IV. Obrazy v dikasteriální budově v Brně.

Umělecká díla nebyla ani v Brně zdaleka jen předmětem sběratelského zájmu, ale sloužila také k dekoraci interiérů, především v souvislosti s potřebami společenské reprezentace. Výraznou ukázkou této tradiční funkce obrazů v brněnském milieu představuje obrazový soubor, který byl před rokem 1786 rozvěšen v bytě zemského guvernéra Ludvíka hraběte Cavrianiho v dikasteriální budově. V rámci rozsáhlých stavební přestavby a vnitřních úprav někdejšího konventu řádu augustiniánů-eremitů na reprezentativní sídlo zemské správy byla, jak na to upozornil Jiří Kroupa,⁸⁹ k výzdobě oficiálního příbytku prvního zemského guvernéra použita také malířská díla, pocházející údajně z císařské rezidence na zámku v Laxenburku u Vídně. Výčet těchto obrazů, které nepochybně byly součástí císařského vlastnictví, zachycuje následující inventář.⁹⁰

PŘÍLOHA IV.

Seznam obrazů v bytě Ludvíka hraběte Cavrianiho — 1786.

MZA Brno, fond B 13, Moravské místodržitelství — prezidium, sign. 44/3.

Verzeichniss

deren in Sr Excellenz des Herrn Landes Gubernators Grafen von Cavriani Zimmer befindlichen gemahlten Bilder, als:

*Nrus der Stücke Bilder*⁹¹

- [1.] 122. *Piramus und Tispe. Von einem unbekanntem, doch wällischen Meister nach Paulo Veronese*⁹²..... 1

⁸⁹ Jiří Kroupa, Proměny svatotomášského kláštera v 18. století. 50. *Bulletin Moravské galerie* 1994, s. 57.

⁹⁰ Identický inventář, pocházející z Archivu des k. k. gemeinsamen Finanzministerium ve Vídni, publikoval již Julius Leisching, Die ehemalige Gemäldesammlung in k. k. Statthaltereigebäude zu Brünn. *Mitteilungen des Erzherzog Rainer-Museums* XXIX, 1911, s. 106–107.

⁹¹ Inventární čísla se patrně vztahují k inventáři císařské sbírky, který v roce 1772 sestavil její inspektor, malíř Joseph Rosa (*Inventarium über die in der kaiserl. königl. Bildergalerie vorhandenen Bilder und Gemälde [...]*, 1772. Vídeň, Kunsthistorisches Museum); srov. Debora J. Meijers, *Kunst als Natur. Die Habsburger Gemäldegalerie in Wien um 1780*. Wien 1995, s. 61–64.

⁹² Nepochybně totožné s obrazem *Pýramos a Thisbé dnes* v obrazárně augustiniánského kláštera

[2.]	11 et 12 Historische Bilder mit Figuren wie sich eine Kriegsdienste getretenen Tochter als Heldin ihren Vater einem Korbbinden zuerkennen giebt. Von dem wällische Meister Titian ⁹³	2
[3.]	607. Judith mit dem Haupte Holofernis. Von einem Wällischen Mahler ohne Bestimmung des Namens	1
[4.]	876. Ein Frauenzimmer in weißer Tracht mit fliegendem Haar. Von den Niederländer Maler Holbein ⁹⁴	1
[5.]	489. 490. Römische Kaisern zu Pferd. Von einem unbestimmten Meister	3
	496.	
[6.]	292. Ein Kopf von Rembrand ⁹⁵	1
[7.]	60. ditto. von einem unbekanntem Niederländischen Meister	1
[8.]	106. ditto. Von teutschen Meister Kupeczky ⁹⁶	1
[9.]	283. ditto. Von einem unbekanntem Niederländischen Meister	1
[10.]	224. ditto. ditto ditto	1
[11.]	231. ditto. ditto ditto	1
[12.]	3. 263. 283. 2. ditto. ditto ditto	5
	114. 119. ditto. ditto ditto	1
[13.]	54. Lucretia. Von einem Teutschen Meister	1

na Starém Brně (obr. 7), který byl původně připisován anonymnímu benátskému malíři, později antverpskému malíři Antonu Schoonjansovi (1656–1726/27), činnému též na Moravě, a dnes je určen jako dílo Pietera Thyse (1624–1677). Jde nepochybně o jeden z několika obrazů, které klášteru daroval císař Josef II. jako kompenzaci za vynucené přemístění kláštera z původního sídla u sv. Tomáše, zabraného 1783 pro státní správu, na Staré Brno. Srov. Ernst Hawlik, in: *Moravia* 1, 1838, s. 260; M. Steif 1925, s. 27, č. kat. 106, obr.; Karel Krejčí, Vlasta Kratinová, [Kat.] *Evropské malířství 16.–18. století*. Brno 1956, s. 14, č. kat. 46; L. Slaviček (cit. v pozn. 18). Toto plátno je patrně identické s obrazem, které bylo roku 1659 součástí privátní obrazárny arcivévodě Leopolda Viléma; srov. Klára Garas, Das Schicksal der Sammlung des Erzherzogs Leopold Wilhelm. *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen in Wien* 64, 1968, s. 251, č. 397. — Původ v císařské obrazárně ve Vídni mají zcela nepochybně také další obrazy klášterní obrazárny, např. dvojice krajinomaleb Lucase I. van Valckenborch (1584, 1585); srov. Alexander Wied, *Lucas und Marten van Valckenborch (1535–1597 und um 1534–1612)*. *Das Gesamtwerk mit kritischem Oeuvrekatalog*. Freren 1990, s. 153, č. kat. 46, s. 157, č. kat. 50.

93 Jeden z obrazů je identický se signovanou kompozicí *Erminia a pastýři* Jana de Herdt z roku 1667 ve Vídni, Kunsthistorisches Museum (inv. č. 2921); srov. S. Ferino-Pogden, W. Prohaska, K. Schütz (cit. v pozn. 73), s. 68, obr. tab. 441. Další obrazy Jana de Herdt (doložen 1646–1684) s náměty z *Osvobozeného Jeruzaléma* Tarquata Tassa, které nejspíše pocházejí rovněž z císařské obrazárny, se dnes nacházejí v obrazárně kláštera agustiniánů-eremitů na Starém Brně; srov. A. Kozak (cit. v pozn. 77), s. 51, 59–63, obr. 6, 7; Antonín Jirka, [Kat.] *Středoevropské malířství 1600–1730 z moravských sbírek*. Zlín 1992–1993, s. 18, č. kat. 25, 26.

94 Patrně identické s obrazem z majetku augustiniánského kláštera na Starém Brně, který byl vystaven na brněnské výstavě starých mistrů v roce 1925, ze připsáno Palmovi il Vecchio; srov. M. Steif 1925, s. 24, č. kat. 88. Viz též Jaroslav Kopa, Zde soukromých galerií. *Salon* III, 1924, č. 4, sine pag., obr.

95 Rembrandt van Rijn (1606–1669).

96 Asi Jan Kupeczky /Kupetzky/ (1667–1740).

[14.]	132. <i>Portrait. Von einem ubestimmten Niederländischen Mahler</i>	1
[15.]	13. <i>Hirsch Stüćk Von Hamilton</i> ⁹⁷	1
[16.]	163.	
	164.	
	168.	
	173. <i>Gleichfals Hirsch Stücken von Teutschen Meister Riedinger</i> ⁹⁸	5
	176.	
[17.]	<i>Falken. Ohne N.ro Von Burgau</i> ⁹⁹	2
[18.]	690. <i>Haaß Von Adolph</i> ¹⁰⁰	1
[19.]	<i>Indianische Vögel. Ohne N.ro. von unbekanntem Meister</i>	1

Brünn den 12tem August 786.

PŘÍLOHA V.

Výběrová bibliografie k dějinám sběratelství 17.–19. století na Moravě.

Anonym, Die männer'sche Gemälde-Sammlung. *Notizenblatt* 1871, s. 87–88. — Oldřich J. Blažíček, *Obrazárny státních zámků*. Praha 1957. — idem, *Zámecká obrazárna v Rájci nad Svitavou. Katalog*. Praha 1957. — idem, Die Gemäldegalerien der staatlichen Schlösser in der Tschechoslowakei. *Museumskunde* 1965, s. 178–180. — Antonín Breitenbacher, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži* I-II. Kroměříž 1925, 1927. — idem, K dějinám arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. *Časopis vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci* XLI-XLII, 1929, s. 244–290. — idem, Die Sammlung Imstenraed in der Gemäldesammlung des Erzbistums Olmütz. *Jahrbuch des Kölnischen Geschichtsvereins* 12, 1930, s. 206–214. — idem, Paběrky v arcibiskupské obrazárně v Kroměříži. *Časopis vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci* XLIII, 1930, s. 1–13. — idem, K dějinám arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. *Časopis vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci* XLV, 1932. — Antonín Breitenbacher, Eugen Dostál, *Katalog arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Kroměříž 1930. — Alois Czerny, Die Mährisch-Trübauern Maler Pietro und Simone de Petri. *Mitteilungen des Erzherzog Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe* XXVIII, 1910, s. 81–86. — Johann Jakob Czikan, *Catalogue raisonné de la precieuse collection d'estampes, recueils, cabinets, galleries et livres sur arts [...]*. Vienna 1827. — Ladislav Daniel, Olga Pujmanová, Milan Togner, Michal Soukup, [Kat.] *Olomoucká obrazárna I. Italské malířství 14.–18. století z olomouckých sbírek*. Olomouc 1996. — Eugen Dostál, Studie z arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. *Časopis Matice moravské* XLVIII, 1924, s. 146–207. — Christian d'Elvert, Die Bibliotheken und anderen wissenschaftlichen, Kunst- und Alterthums-Sammlungen. *Schriften* III, 1852, s. 70–132. — idem, Das gräflich Czobor'sche, nachher freiherrlich Dobbelsstein'sche Haus und Gemälde-Sammlung in Brünn. *Notizenblatt* 36, 1890, s. 38–39. — Theodor von Frimmel, Aus den Gemäldesammlungen zu Olmütz und Kremsier. *Kunstchronik* XXIV, 1888/1889, sl. 322–326, 343–344. — idem, Aus den Gemäldesammlungen zu Olmütz und Kremsier. *Kunstchronik* N. F. XXIV, 1896, sl. 4–7. — idem, Zur Geschichte der Galerie Truchsess-Zeyl-Wurzach. *Blätter für Gemäldekunde* I, 1905, s. 23–28. — idem, in: *Blätter für Gemäldekunde* II, 1906, s. 46 [obrazárna augustiniánského kláštera na Starém Brně]. — idem, Die Gemälde-

⁹⁷ Viz pozn. 82.

⁹⁸ Patrně augsburský malíř a rytec Johann Elias Ridinger (1698–1767); srov. G. A. W. Thiennemann, *Leben und Wirken des Thiermalers und Kupferstecher Johann Elias Ridinger*. Leipzig 1856.

⁹⁹ Viz pozn. 61.

¹⁰⁰ Viz pozn. 56.

sammlung in Wisowitz. *Blätter für Gemäldekunde* IV, 1908, s. 145–153. — idem, Die Sammlung Skutezky in Raigern. *Studien und Skizzen zur Gemäldekunde* III, 1917, s. 1–11. — Josef Hájek, *Dějiny obrazové sbírky Františkova muzea v letech 1817–1841* [diplomová práce]. Brno 1997. — Cecilie Hálová-Jahodová, Galerie moravských Kouniců. Z dějin uměleckých zájmů jejich budouvatelů. *Časopis Matice moravské* LXIII–LXIV, 1939–1940, s. 83–108, 315–373. — eadem, Sochařská rodina Schweiglů v Brně. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* (dále jen *SPFFBU*) F 12, 1968, s. 74–76 [pozůstalostní inventář sbírky sochaře Ondřeje Schweiglů]. — Ernst Hawlik, *Zur Geschichte der Baukunst, der bildenden und zeichnerischen Künste in Markgrathume Mähren*. Brünn 1838, 1841. — Zdeněk Hojda, Měšťanské barokní sbírky v Praze a v Olomouci. *Historická Olomouc a její současné problémy* 5, 1985, s. 307–322. — Alois Gödel, Inventar bgl. Chirurgur und Barbiers Joh. Jac. Wegman. *Mitteilungen des Erzherzog Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe* XV, 1897, s. 59–60 [1670]. — Eva Jančíková, *Současný obrazový fond z majetku Evžena Habsburského, bývalého velmistra řádu německých rytířů v Bruntále, dochovaný v československých sbírkách* [diplomová práce]. Brno 1980. — Antonín Jirka, Vier italienische Landschaften aus der Schlossgalerie in Vizovice. *SPFFBU* F 17, 1973, s. 113–123. — idem, Obrazy na jaroměřickém zámku. In: A. Plichta (ed.), *O životě a umění. Sborník prací*. Brno 1974, s. 385–389. — idem, Zpráva k historii zámecké galerie v Židlochovicích. *Vlastivědný věstník moravský* XXVII, 1975, s. 315–317. — idem, Flämische Bilder in der Schlosssammlung Vizovice. *SPFFBU* F 19–20, 1975–1976, s. 41–52. — idem, [Kat.] *Vlámské a holandské malířství XVII. století z moravských sbírek*. Gottwaldov [Zlín] 1981. — idem, [Kat.] *Státní zámek Vizovice. Katalog obrazárny*. Brno 1982. — idem, Vlámské a holandské malířství XVII. století z moravských sbírek. Poznámky k výstavě. *Umění* XXX, 1982, s. 377–379. — idem, Obrazárna premonstrátského kláštera v Nové Říši. *Umění* XXXIX, 1991, s. 129–131. — idem, [Kat.] *Středoevropské malířství 1600–1730 z moravských sbírek*. Zlín 1992/1993. — idem, [Kat.] *Obrazárna premonstrátského kláštera v Nové Říši (vybraná díla)*. Cheb 1997. — idem, [Kat.] *Malířství 15.–18. století z moravských zámeckých sbírek*. Valtice, Šternberk, Bučovice. Brno s. a. [1997]. — A. B. Král, Neznámá obrazová galerie [v Rosicích]. *Vlastivědný věstník moravský* 37, 1985, s. 284–291. — Jiří Kroupa, Umění a společnost na bystřickém zámku na sklonku 18. století, in: *Dějiny a Bystřice pod Hostýnem*. Brno 1980, s. 284. — idem, Wenzel Anton, Prince Kaunitz-Rietberg: from „Curiosité“ to Criticism of Art. *Opuscula Historiae Artium* F 40, 1997, s. 25–39. — Ivo Krsek, Antonín Jirka, Lubomír Slavíček, *Státní zámek Kroměříž. Katalog obrazárny*. Brno 1978. — Zdeněk Kudělka, Jean Trehet a Leopold Dietrichštejn. *SPFFBU* F 26–27, 1983, s. 87–88. — Věra Kyasová, Význam hospodářských inventářů velkostatku Bystřice p. H. pro dějiny umění a uměleckých řemesel. *Věstník muzea v Kroměříži* 14, 1962, s. 228–232 [obrazárna hraběte Františka Antonína della Rovere Monte l'Abbate]. — Karl Lechner, Die Gemäldeammlung des Cardinal's Graf von Liechtenstein zu Olmütz und Kremsier im Jahre 1691. *Mitteilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale* N. F. XIV, 1888, s. 184–191. — Julius Leisching, Beiträge zur Geschichte des Bürgerhauses. *Mitteilungen des Erzherzog Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe* XVIII, 1899, s. 155 [inventář skláře Franze Brauna, 1702]. — idem, Die ehemalige Gemäldeammlung in k. k. Stathaltereigebäude zu Brünn. *Mitteilungen des Erzherzog Rainer-Museums* XXIX, 1911, s. 106–107. — Lubor Machytka, K dějinám arcibiskupské obrazárny olomouckých biskupů v 17. století. *Okresní archiv v Olomouci* 1984, s. 107–111. — idem, Nové poznatky o vývoji obrazárny olomouckých biskupů. *Historická Olomouc a její současné problémy* V, 1985, s. 243–248. — idem, K dějinám arcibiskupské obrazárny olomouckých biskupů v 18. století. *Okresní archiv v Olomouci* 1985, s. 145–150. — idem, K dějinám arcibiskupské obrazárny olomouckých biskupů v 19. století. *Okresní archiv v Olomouci* 1986, s. 171–176. — idem, Arcibiskupská obrazárna v 19. století. *Historická Olomouc a její současné problémy* VI, 1987, s. 247–251. — idem, Obrazy nizozemských malířů na Olomoucku. *Okresní archiv v Olomouci* 1987, s. 43–60. — idem, Vznik a vývoj sbírky obrazů státního hradu Šternberka na Moravě. *Památky a příroda* 16, 1991, s. 271–273. — Marie Mžyková, Výsledky průzkumu a reinstalace historické obrazárny ve Velkých Losinách. *Památky a pří-*

roda 8, 1983, s. 346–351. — eadem, [Kat.] *Katalog obrazárny státního zámku Velké Losiny*. Šumperk 1986. — eadem, *Sbírkový zámek Velké Losiny. Cour d'honneur 1*, 1998, s. 24–34. — Jaromír Neumann, E. A. Šafařík, Lubor Machytka, [Kat.] *Mistrovská díla starého umění v Olomouci*. Olomouc 1967. — Jaromír Neumann, Neznámá díla italských mistrů v Olomouci. *Umění XVII*, 1969, s. 1–49. — Alois Plichta, Jaroměřická obrazová sbírka. Jaroměřické inventáře. In: Alois Plichta (ed.), *O životě a umění. Sborník prací*. Brno 1974, s. 334–346. — Václav Richter, Inventáře obrazů z collatovského majetku. *Památky archeologické 4–5*, 1934–1935, s. 111–120. — Albert Rille, Die städtische Heinrich Gomperz-Gemäldesammlung zu Brünn. *Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens XI*, 1907, s. 1–58. — idem, Die Bildersammlung im Schloße von Nikolsburg. *Mitteilungen des Erzherzog Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe XXX*, 1912, s. 97–112. — Ernst Rincolini, Notizen über in Mähren vorhandene vorzügliche Kunstwerke der Malerei. *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst XVI*, Wien 1825, s. 667–671, 680–682, 688–690. — idem, Die gräflich Harmoncour'sche Gemälde-Ausstellung zu Brünn. *Moravia 4*, 1841, s. 193–194, 198–200, 213–214, 217–218, 221–222 [značeno Dr. R.]. — Josef Samsour, Prodej věcí movitých a zvláště klenotů ze zrušených klášterů za Josefa II. na Moravě. *Hlídky XXVIII*, 1911; *XXIX*, 1912. — Lubomír Slavíček, Inventáře dvou obrazových sbírek 18. století na Moravě. *Vlastivědný věstník moravský XXX*, 1978, s. 297–302 [inventáře sbírky rytíře Kryštofa Leopolda z Fischernu a salmovské obrazárny]. — idem, [Kat.] *Státní zámek Rájec nad Svitavou. Katalog obrazárny*. Brno 1980. — Miloš Stehlík, *Obrazárna státního zámku Slavkov*. Brno 1966. — idem, Poznámky ke stavebnímu vývoji a uměleckému vybavení státního zámku ve Valticích. *Umění XXIX*, 1981, s. 255–162. — Ottokar Stoklaska, Zwei Künstlerinventare. *Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 6*, 1902, s. 80–82. — Milan Togner, Barokní sběratelství v Olomouci a jeho podíl na formování domácí výtvarné kultury. *Historická Olomouc X*, 1995, s. 127–131. — Milan Togner, (ed.), *Kroměřížská obrazárna. Katalog sbírky obrazů arcibiskupského zámku v Kroměříži*. Kroměříž 1998. — Milada Vilímková, Galerie a interiéry státního zámku ve Vizovicích. In: *Vizovice. Státní zámek a památky v okolí*. Praha 1964, s. 22–30. — Anton Vrbka, Die Hinterlassenschaft des Stiftes Klosterbruck. *Mitteilungen des Erzherzog Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe XXVIII*, 1910, s. 115–119. — Milan Žďárský, *Obrazy ze zámku Luka nad Jihlavou na státním zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou. Památky a příroda 1*, 1976, s. 78–79. — idem, Několik kapitol k dějinám zámecké obrazárny v Bruntále. *Umění XXVII*, 1979, s. 266–269.

Literatura citovaná v poznámkách zkráceně:

- Ch. d'Elvert 1852** — Christian d'Elvert, Die Bibliotheken und anderen wissenschaftlichen, Kunst- und Alterthums-Sammlungen. *Schriften III*, 1852, s. 70–132.
- Th. von Frimmel 1913, 1914** — Theodor von Frimmel, *Lexikon der Wiener Gemäldesammlungen I* — 2. München 1913, 1914.
- J. Hájek 1997** — Josef Hájek, *Dějiny obrazové sbírky Františkova muzea v letech 1817–1841* [diplomová práce]. Brno 1997.
- C. Hálová-Jahodová 1947** — Cecilie Hálová-Jahodová, *Brno. Stavební a historický vývoj města*. Praha 1947.
- C. Hálová-Jahodová 1968** — Cecilie Hálová-Jahodová, Sochařská rodina Schweiglů v Brně. *SPFFBU F 12*, 1968, s. 59–78.
- E. Hawlik 1838** — Ernst Hawlik, *Zur Geschichte der Baukunst, der bildenden und zeichnerischen Künste in Markgrathume Mähren*. Brünn 1838.
- E. Hawlik 1838a** — Ernst Hawlik, Berichte für Kunstfreunde, Mähren betreffend. *Moravia 1*, 1838, s. 256.

- E. Hawlik 1841** — Ernst Hawlik, *Zusätze und Verbesserungen zu den Werkchen Zur Geschichte der Baukunst, der bildenden und zeichnerischen Künste in Markgrathume Mähren*. Brünn 1841.
- Mitteilungen** — *Mitteilungen der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zu Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn*.
- Moravia** — *Moravia. Ein Blatt zur Unterhaltung, zur Kunde des Vaterlandes, des gesellschaftlichen und industriellen Fortschrittes*.
- Moravia 1842** — Die Gemälde-Ausstellung im Franzens-Museum zu Brünn, *Moravia* 5, 1842, s. 266.
- Notizenblatt** — *Notizenblatt der historisch-statistischen Section der k. k. Mähr.-schles. Gesellschaft zu Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn*.
- E. Rincolini 1825** — Ernst Rincolini, Notizen über in Mähren vorhandene vorzügliche Kunstwerke der Malerei. *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst* XVI, Wien 1825, s. 667–671, 680–682, 688–690.
- E. Rincolini 1839** — Ernst Rincolini, Kunstwerke: Oelgemälde, Kupferstiche, Skulpturen in Brünn. *Moravia* 2, 1839, s. 724, 752.
- C. J. Schmidt 1835** — Carl Joseph Schmidt, *Brünn und seine Umgebung. Ein Gemälde dieser königl. Provinzial-Hauptstadt*. Brünn 1835.
- S. Schneider 1830** — Simon Schneider, *Brünn und seine Denkwürdigkeiten. Ein Handbuch für Einheimische und Wegweiser für Fremde*. Brünn s. a. [1830], s. 62–66.
- Schriften** — *Schriften der historisch-statistischen Section der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn*.
- Steif 1925** — Maximilian Steif, [Kat.] *Alte Meister aus mährischem Privatbesitz*. Brünn 1925.
- G. Wolny 1836** — Gregor Wolny, *Die Markgrafschaft Mähren* II/1. Brünn 1836.

**„SIBI, ARTI, AMICIS“. NOTES AND DOCUMENTS
TO THE HISTORY OF THE PICTURE COLLECTIONS IN BRNO
(CA. 1780 — 1840)**

In contrast to the other European countries the Czech art historians do not pay very much their scholarly interest to the history of art collecting in Bohemia and Moravia. Especially in Moravia is our knowledge of this topic still very limited, and more or less reduced on the few data mentioned almost exclusively in the 19th century literature (*note 1*). Modern art historical research was dedicated in a considerable extent only to the excellent archbishop's art collections in Olomouc and Kroměříž, and only partly to some of the castle picture galleries, e. g. in Austerlitz, Rájec upon Svitava, Vizovice, Valtice or Sternberk in Moravia. Nevertheless the foremost part of the assumed collector's activities is nowadays unknown, or still waiting for the rediscovery. This is not only the case of many smaller aristocratical collections, but also of the less known monasterial picture galleries of the 17th - 19th centuries, and *last but not least* of the art collecting in the townspeople milieu from the same period. (For the selected bibliography to the art collections and to the collecting in Moravia of the 17th-19th centuries see *Appendix V*.) Reliable basis for the future compilation of this subject mean the most of all the conclusions of the contemporary historical investigation into the intellectual élite in Moravia during the late Enlightenment. The aristocratical and middle classes members of the Masonic lodges in Brno and those of the local scientific and economical societies were often the passionate lovers of an art and also pioneers in an art collecting (*note 2*).

On the other hand the systematic research of the archive materials for the history of collecting in Moravia — probate inventories, testaments, accounts books, correspondences, sale catalogues or different types of contemporary reports, e. g. those published in newspapers, magazines or almanacs — is still at the very beginning. Just this unsatisfactory state was the main stimulation for the Department of the History of Art of the Masaryk University Brno to start this kind of investigation of the relevant materials in the Brno Municipal Archive (Archiv města Brna — AMB) and in the Moravian Provincial Archive (Moravský zemský archiv — MZA). The present paper brings the first review of this research and publishes new data and documents to the picture possession and an art collections of a number of the Brno burghers in the first half of the 19th century, e. g. the choice examples of the entries concerning objects of art in the probates inventories (*Appendix I*). Further makes a summary of all known facts of a small art collection (pictures and graphics) belonging to Athanasius Gottfried, between 1760–1782 the prelate of the carthusian monastery at Královo Pole near Brno (*Appendix II*). The archive materials define also the form of the counts Manner primogeniture family picture gallery, which contained 14 still lifes paintings by the specialized Flemish artist active in Vienna Ferdinand Philipp de Hamilton (one of them, now preserved in the National Gallery in Prague, is newly attributed to Johann Christian Brand; *fig. 5*), and by his two brothers — Johann Georg and Karl Wilhelm, and two by their Viennese contemporary Franz Werner Tamm (*Appendix III*). Eventually specifies the pictures from the Imperial Picture Gallery in Vienna (or from the Imperial Castle Laxenburg?), which were used around 1786 as a decoration in the apartment of the governor of Moravia, count Ludwig Cavriani (*Appendix IV*).

Původ snímků — Photographic acknowledgment

Kunsthistorisches Museum, Vídeň: 3; Moravská galerie Brno: 7; Národní galerie v Praze: 1 (Oto Palán), 5 (Vladimír Fyman), 4, 6 (archiv), 2 (Jaroslav Jefábek).